

8gen-ART

e-ISSN: 2792-0569

Cennet SOYER DEMİRALAY *

<https://orcid.org/0000-0001-8404-6388>

eposta: D2040209084@ogr.sdu.edu.tr

Süleyman Demirel Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Programı

Sosyoloji Bölümü/Sosyoloji Anabilimdalı

Isparta/Türkiye

Ümit AKCA

<https://orcid.org/0000-0002-8986-5873>

eposta: umitakca@sdu.edu.tr

Süleyman Demirel Üniversitesi

Fen Edebiyat Fakültesi

Sosyoloji Bölümü/Toplumsal Yapı ve

Değişme Anabilimdalı

Isparta/Türkiye

*Sorumlu yazar

(Corresponding author)

Bu makale, Cennet SOYER DEMİRALAY'ın Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda hazırladığı "Engelli Çocuk Koruyucu Ailelerinin Sosyal Sermaye Açısından İncelenmesi (Isparta ve Burdur İlleri Örneği)" Doktora Tezinden üretilmiştir.

Araştırma makalesi (Research Article)

Gönderilme tarihi/Submission date

23.04.2026

Kabul tarihi/Accepted date

15.06.2026

Yayınlanma tarihi/Publishing date

17.06.2026

Koruyucu Ailelerde Engelli Çocuk Bakımının Sosyal Sermaye Bağlamında Analizi

ÖZET

Engelli bir çocuğa bakmak engelli olmayan bir çocuğa kıyasla daha fazla sorumluluk gerektirmektedir. Engelli çocukların bakımının aile ortamında sürdürülmesi çocukların gelişimine olumlu katkı sağlar. Türkiye'de koruyucu aile hizmetinden yararlanan engelli çocukların sayısı son yıllarda artış göstermesine rağmen, engelli çocukların koruyucu aile yanına yerleştirilme oranı diğer çocuk gruplarına kıyasla halen oldukça düşüktür. Bu durum, konunun araştırılmasını önemli hale getirmektedir. Bu çalışma, engelli çocuklara koruyucu aile olan bireylerin deneyimlerini sosyal sermaye perspektifi çerçevesinde ele alarak, sosyal sermayenin koruyucu ailelik sürecindeki rolünü ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Koruyucu ailelerin deneyimleri; güven, sosyal ağlar, karşılıklılık, normlar ve değerler gibi sosyal sermaye unsurları çerçevesinde incelenmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış, fenomenoloji deseni çerçevesinde yürütülmüştür. Araştırmanın örneklemini, amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilen engelli çocuğa koruyucu aile olan bireyler oluşturmaktadır. Saha çalışması 2025 yılında Isparta ve Burdur il ve ilçelerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri, engelli çocuğa koruyucu aile olan toplam 24 koruyucu aile ile yapılan derinlemesine görüşmeler aracılığıyla toplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Engelli Çocuk Bakımı, Korunmaya Muhtaç Çocuk, Aile, Koruyucu Aile, Sosyal Sermaye

Analysis of Disabled Child Care in Foster Families within The Context of Social Capital

ABSTRACT

Caring for a disabled child requires more responsibility than caring for a non-disabled child. Providing care for disabled children in a family environment positively contributes to their development. Although the number of disabled children benefiting from foster care services in Turkey has increased in recent years, the placement rate of disabled children with foster families is still quite low compared to other child groups. This situation makes researching this issue crucial. This study aims to reveal the role of social capital in the foster care process by examining the experiences of individuals who are foster parents to disabled children from a social capital perspective.

The experiences of foster families were examined within the framework of social capital elements such as trust, social networks, reciprocity, norms, and values. A qualitative research method was used in the study, conducted within the framework of a phenomenological design. The sample of the study consists of individuals who are foster parents to disabled children, selected using a purposive sampling method. The fieldwork was conducted in 2025 in the provinces and districts of Isparta and Burdur. Research data was collected through in-depth interviews with a total of 24 foster families who are foster parents to disabled children.

Keywords: Care for Children with Disabilities, Family, Foster Family, Social Capital, Elements of Social Capital

1. GİRİŞ

Engelli olmak, bireyin bedensel, zihinsel ve psikolojik olarak kısıtlamalarının bulunması durumudur. Engelli çocuğa sahip ailelerin pek çok konuda problemler yaşadıkları ve bu problemlere çözüm üretmede güçlük çektikleri bilinmektedir. Çocuk sahibi olmak, aile hayatının önemli adımlarından birini oluşturmaktadır. Çünkü aile kurumu, çocuğun kendisini ve çevresini tanımaya başladığı, sosyal normların, değerlerin, kültürün öğrenildiği ve çocuğun yaşadığı toplumla uyum ve bütünleşme sürecine girdiği önemli bir sosyal sermaye kaynağıdır. Engelli çocuklar için öngörülen ilk bakım yeri ailesinin yanısırdır. Engelli çocuğa sahip olan ailelerde aile içi işlevler artmakta ve farklılaşmaktadır. Bu ailelerde çocuğun ihtiyaçlarının giderilmesi, bakımı, eğitimi gibi konularda aile üyelerine büyük sorumluluklar düşmektedir. Fakat toplumsal değişim süreci içinde aile kurumunda da dönüşümler yaşanmaktadır. Bir çocuğun biyolojik ailesi tarafından çeşitli nedenlerle (ölüm, boşanma, çocuğu reddetme, maddi yetersizlik vb.) bakımının ve korunmasının sağlanamadığı durumda çocuk korunmaya muhtaç hale gelmektedir. Biyolojik ailesi tarafından korunması ve bakımı sağlanamaya çocuğun yararı gözetilerek başka bir aile yanında bakılması, sevgi ve güven ihtiyacının karşılanması açısından koruyucu aile hizmet modeli önemli bir rol oynamaktadır. Koruyucu aile hizmeti, yuva ve yurt gibi bakım hizmetlerinden farklı olarak çocuğun aile ortamında büyümesini ve tüm ihtiyaçlarının aile ortamı içinde giderilmesini amaçlamaktadır. Dolayısıyla korunmaya muhtaç çocuğun bakım, sevgi, güven ve diğer ihtiyaçlarının aile ortamı içinde sağlanarak giderilmesi açısından koruyucu aile hizmet modeli önem taşımaktadır. Ailelerin engelli bir çocuğa koruyucu aile olmak istemeleri ve çocuğun yararı ilkesi doğrultusunda hareket ederek kurumla işbirliği halinde olmaları güçlü bir sosyal sermayeye sahip olmalarını göstermektedir.

Araştırmanın temel problemi, Isparta ve Burdur illerinde engelli çocuklara koruyucu ailelik yapan ailelerin koruyucu aile olma motivasyonlarının, uyum ve bakım süreçlerinin, sosyal ilişkilerinin, çocuklarla kurdukları ilişkilerin, kaygı ve beklentilerinin sosyal sermaye bağlamında nasıl deneyimlendiği üzerinedir.

Araştırmanın konusu ve amacı, Isparta ve Burdur illerinde engelli çocukların bakımını üstlenen koruyucu ailelerin deneyimlerinin sosyal sermaye açısından incelenmesidir. Araştırmada engellilik ve engelli çocuk bakımı, koruyucu aile hizmeti, sosyal sermaye ve koruyucu ailelik arasındaki ilişki ele alınmıştır. Çalışma kapsamında Isparta ve Burdur illerinde bulunan 24 koruyucu aile ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Engel durumu bulunan çocuklara yönelik koruyucu aile hizmetinin önemi sosyal sermaye unsurları çerçevesinde değerlendirilmiştir.

2. ENGELLİLİK VE ENGELLİ ÇOCUK BAKIMI

Engellilik kavramı literatürde çeşitli disiplinlerde ve kuramsal çerçevede ele alınmıştır. Engellilik, “fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duygusal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey” olarak ifade edilmektedir (Engelliler Hakkındaki Kanun). Başka bir tanım göre, kalıtsal veya çevresel etkenlerden dolayı fiziksel, bilişsel, duygusal ve sosyal yetilerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, yaşamın olağan gereklerine uyum sağlamada zorlanan bireyler engelli olarak tanımlanmaktadır (ÖZİDA, 2009, s. 27). Engellilikle ilgili araştırmalar incelendiğinde ortak bir tanım ve kriterin olmadığı görülmektedir. Literatürde engellilik, sakatlık ve özrürlük kavramlarıyla da ifade edilmektedir.

Özürlülük, hareket kısıtlılığından dolayı bireyin önemsenmemesi veya göz ardı edilmesiyle dezavantajlı durumda olmasıdır (Bruyere vd.'den akt Samav ve Sallan Gül, 2021, s.21). Sakatlık ise bedensel ya da bilişsel işlev kaybı veya yeti yitimi ve duyuşal yetersizlikten ziyade bu kaybın ve eksikliğin toplum tarafından algılanma biçimi ve inşası üzerine odaklanır. Diğer bir ifadeyle, sakatlık, biyolojik bir koşul olarak tanımlansa da sakatlığa yüklenen anlamların toplumsal etkileri de göz önünde bulundurulmalıdır (Braddock ve Parish, 2011, s.101). Her bireyin bazı sınırlılıkları veya farklılıkları olabilir. Bu sınırlılıklar ve farklılıklardan doğan sakatlık ya da özürlülük çevresel ilişkiler ve algılar aracılığıyla engelliliğe dönüşür (Köten ve Erdoğan, 2014, s. 24). Bireyin engelli olması, onun fiziksel, zihinsel, duyuşal özelliklerinden ziyade yaşamını sürdürdüğü sosyal ve kültürel alanda başka bireylerle etkileşim halindeyken anlam kazanmaktadır. Kalıtsal ya da çevresel faktörlerle oluşan engelliliğin toplumsal ve kültürel boyutu, toplumun engelli bireylere bakış açısında şekillenir. Dolayısıyla engelliliğe yüklenen toplumsal ve kültürel anlamlar toplumdaki farklılık gösterir (Burcu, 2002, s. 85-86).Tarih boyunca engelliğe yönelik anlamlar, engellilerin toplumsal hayata katılımlarını etkilemiştir.

Geleneksel ahlaki dönemde bireylerin ahlaki normlara aykırı tutum ve davranışları sonucu engelli oldukları görüşü savunulmuştur. Bu durum bazı toplumlarda engellilere karşı ön yargılı olma ve dışlamayı beraberinde getirmiştir. Engelli bireylerin hakları ihlal edilmiş, toplum içinde saygı görme ve destekten yoksun bırakılmışlardır. Toplumdan dışlanan, ötekileştirilen ve suçlanan engelli bireylerin aileleri de bu durumdan etkilenmişlerdir. Engellilere ilişkin bilimsel ve etik değerlerle çelişen bu anlayış hala bazı toplum ve kültürlerde görülmektedir (Özgökçeler ve Alper, 2010: 37). Aydınlanma düşüncesinin etkisiyle beraber geleneksel düşünceler yerine modern ve bilimsel görüşler benimsenmiştir. Bilimsel ve rasyonel düşünce gelişmiştir. Pozitivizmin etkisiyle tıp alanında insan sağlığıyla ilgili açıklamalar bilimsel verilerle yapılmaya başlanmıştır. Sağlık alanında yeni bilgi ve anlayışların yerleşmesi, engelliliğe yönelik bakış açılarını da değiştirmiştir. Tıp bilimini referans alan, engelli olmak ve sağlıklı olmak ayırımına vurgu yapan, kişinin engellilik durumuna yönelik tıbbi model ya da medikal model olarak adlandırılan bir yaklaşım ortaya çıkmıştır (Erten ve Akel, 2017, s. 86-87). Tıbbi model, engelliliği düzeltilebilir, onarılabilir bir durum olarak görmektedir. Engellilik, bireyin bedeninden ya da sağlığından kaynaklı bir sorun olarak görülür. Engelli olan kişinin rahatsız veya hasta rolünde davranmasını ister. Çözümün de tıbbi müdahalelerden sağlanacağı düşünülür. Hasta rolü, engelli kişinin kendi hayatıyla ilgili kararları kontrol edebilme gücünü azaltır. Fakat bu model, engellilere ve ailelerine çeşitli faydalar da sağlamıştır. Tanı, tedavi ve önleme süreçleri ile bakım ve takip çalışmalarının güçlendirilmesi, engellilerin ve ailelerinin yaşam koşullarını iyileştirmiştir. Koruyucu ve önleyici programların güçlendirilmesi, engelliliğe neden olan kalıtsal veya çevresel etkenlerin önemli bir kısmının ortadan kalkmasını sağlamıştır(Özgökçeler ve Alper, 2010, s. 37).

Bunun yanı sıra bu model bazı eleştirilerin odağı olmuştur. Tıbbi modelin bedensel veya zihinsel sağlık sorunları üzerinde durması engelli bireylerin engel durumlarından dolayı yetersizliklerinin ön plana çıkarılmasına yol açmıştır. Engelli bireyleri toplumda ayrı bir sınıfa iten ve onların yeteneklerinin sınırlı olduğu yönündeki tutumların oluşmasına neden olmuştur. Bu durum engelli bireylerin özgüveninin olumsuz yönde etkileyerek toplum tarafından dışlanmalarına ve damgalanmalarına yol açmıştır (Arıkan, 2002, s. 12).

Engelliği açıklama ve kavrama süreci açısından ortaya çıkan modeller, akıl ve beden sağlığı üzerinde durmaktadır. Bu nedenle engellilere yönelik farkındalığın artırılması ve engellilerin haklarının korunması ve desteklenmesi için onların ihtiyaçlarını göz önünde

bulundurarak uygun yöntemler geliştirilmesi gerektiği düşüncesi ortaya çıkmıştır (Abrecht vd, 2001, s.6). Bu düşünceden hareketle, 1960'lı yıllarda ABD'de engelli hak savunucuları tarafından engelli bireylerin eksik, kusurlu, muhtaç gibi görülmelerine karşı çıkmıştır. Engelli hak savunucularına göre, engellileri tedavi edilmesi gereken, başkalarının yardımına ve bakımına muhtaç duyan, yeteriz olarak görülmelerinin temel sebebi, rehabilitasyon hizmetlerinden yeterince faydalanamamaları ve mesleki eğitim eksikliğine bağlı istihdam olanaklarının sınırlı olmasıdır. Engelliliğin tıbbi bir problem olarak algılanması, bireylerin karşılaştığı engellerin hem toplumsal hem hukuki boyutlarını görmezden gelmektedir. Bu nedenle engellilere yönelik toplumsal farkındalık önemini vurgulayan sosyal modelin ortaya çıkmasında insan hakları savunuculuğu belirleyici olmuştur. (Seyyar, 2015, s. 100-1001).

Engellilik, bireylerin farklı sağlık problemleri yaşaması ve ihtiyaçlarının değişkenliğinin farklılaşmasından dolayı sınıflandırılırken, bu sınıflandırmaların sağladığı anlayış çerçevesinde engelli çocukların engel durumlarını ele almak, çocukların bakım ihtiyaçlarındaki farklılıkların değerlendirilmesi açısından önemlidir. Araştırmada engelli çocuklara bakım veren koruyucu ailelerle görüşülmüştür. Koruyucu ailelerin beyanlarına göre çocukların engel durumlarının ağırlıklı olarak ortopedik engelli, işitme engelli, görme engelli, zihinsel engelli, down sendromu, otizm, öğrenme güçlüğü, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olarak belirtildiği için tanımlamalara ve açıklamalara bu engel grupları çerçevesinde yer verilmiştir.

Ortopedik engelli, kas ve iskelet yapısındaki fonksiyonel kısıtlılık ve eksiklikten dolayı yetersizlik ve işlev kaybından dolayı fiziksel hareket kabiliyeti sınırlı olan yaşayan kişidir. Bu kişilerde bedensel açıda eksiklik ya da fazlalık, şekil bozuklukları, hareket etme güçlüğü ve kas gücü kaybı görülmektedir (Özgür Sayar vd. 2008, s.3).

İşitme engelli, tek ya da iki kulağında tamamen veya kısmen işitme kaybı olan kişidir. Hiç duymayan ve işitme cihazı kullanan kişiler bu gruba girmektedir (Kavaklı vd., 2012, s. 66).

Görme engelli, gözdeki yapısal bozukluk, yara, bere gibi çeşitli nedenlere bağlı olarak oluşan doku bozukluğu nedeniyle göremeyen ve görme algısında yetersizliği olan kişilerdir (Öztürk, 2013, s.58).

Dil ve konuşma engelli, konuşamayan ya da konuşma hızında, akıcılığında, ifade edebilmede ve ses çıkarmada kısıtlılığı olan kişidir (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2002).

Bir diğer engel türü de zihinsel engeldir. Zihinsel engelli, çeşitli nedenlere bağlı olarak bilişsel gelişimi beklenen düzeyde gerçekleşmeyen ve zihinsel işlevlerinde bazı sınırlılıklar bulunan kişiyi ifade eder. Zihinsel engelli kişiler; dikkat, hafıza, öğrenme kapasitesi, dil gelişimi, akademik başarı, sosyal ilişkiler ve psikomotor gelişim gibi birçok alanda akranlarına göre farklı özellikler gösterebilmektedir. Aynı zamanda bu bireylerde hem zihinsel işlevlerde hem de kavramsal, sosyal ve günlük yaşam becerilerinde belirgin sınırlılıklar söz konusu olabilmektedir. Bu sınırlılıkların çoğunlukla gelişim döneminde ortaya çıktığı ve genellikle 18 yaşından önce belirgin hale geldiği ifade edilmektedir (AAMR, 1992, s.10). Zihinsel engellilik hali, hafif düzey, orta düzey, ağır düzey ve ileri düzey olarak ileri, ağır, orta ve hafif olmak üzere düzeyde sınıflandırılmaktadır (Tc. Milli Eğitim Bakanlığı, 2011, s. 21).

Down sendromu, doğum öncesi dönemde ortaya çıkan ve genetik temelli bir durum olarak zihinsel engellilikle ilişkilendirilen bir farklılıktır. Tıbbi açıdan değerlendirildiğinde, insanlarda en sık görülen kromozom anomalilerinden biri olarak

kabul edilmektedir ve her toplumdan, farklı yaş ve sosyoekonomik düzeylerden bireylerde görülebilmektedir. Down sendromlu bireylerde genellikle 46 yerine 47 kromozom bulunmaktadır. Down sendromunun ortaya çıkmasına yol açan mekanizma tam olarak açıklanamasa da, hücre bölünmesi sırasında meydana gelen bir kromozom farklılığından kaynaklandığı bilinmektedir (Aral ve Gürsoy, 2007, s.119). Bununla birlikte Down sendromlu çocukların bazı fiziksel özellikleri birbirine benzerlik gösterse de gelişimsel özellikleri, becerileri ve kişisel özellikleri bakımından önemli bireysel farklılıklar bulunabilmektedir (Turan, 2002: 38). Bu durum, her bireyin kendi gelişim süreci ve sosyal çevresi içinde değerlendirilmesi gerektiğini de ortaya koymaktadır.

Bir diğeri, bireyin davranışlarında, dikkat süreçlerinde ya da sosyal etkileşimlerinde farklılıkların görülebildiği nörogelişimsel [bilişsel gelişim farklılığı] bozukluklardır. Bu grupta yer alan durumlar, bireyin öğrenme, iletişim kurma ve günlük yaşam becerilerini farklı biçimlerde etkileyebilmektedir. Nörogelişimsel bozukluklar arasında en yaygın olarak otizm spektrum bozukluğu, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB) ile özgül öğrenme güçlüğü yer almaktadır (Günay Ay ve Kılıç, 2019, s.586).

Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, çocukluk döneminde başlayan, etkileri yaşam boyu sürebilen; dikkatsizlik, dürtüsellik, hareketlilik ve hiperaktivite belirtilerinin görüldüğü nörogelişimsel bir bozukluk olarak tanımlanmaktadır. (APA 2013). Otizm, sosyal iletişim, dil gelişimi, duyuşsal algı, bilişsel süreçlerinde farklılıklarla ortaya çıkan bir gelişim bozukluğudur. Otizmde bireylerin bazılarında söylenenleri tekrar etme, nesnelere dizme veya sıralama, kendi etrafında dönme gibi yineleyici davranışlar gözlemlenir (Greenspan ve Wieder, 2016, s.21).

Öğrenme güçlüğü, bireyin özellikle okuma, yazma, matematik, dinleme ve akıl yürütme gibi akademik becerileri kazanma ve kullanma süreçlerinde zorlanması ile kendini gösteren bir durumdur. Bu güçlükler, genel olarak okuma (disleksi), yazma (disgrafi) ve matematik alanındaki güçlükler (diskalkuli) şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Bu alanlarda yaşanan zorluklar, bireyin eğitim sürecini ve akademik performansını farklı düzeylerde etkileyebilmektedir (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2011, s. 25-26).

Farklı engel türleri çocukların günlük yaşamında karşılaştıkları zorlukları ve ihtiyaçları da doğrudan etkiler. Bu nedenle engelli çocuklara bakım verme süreci önemli bir yer tutar. Bakım verme, yalnızca yardım etmeyle sınırlı değildir. Bu süreç fiziksel, duyuşsal ve maddi destek sağlamayı da içeren, bakım sağlayan kişiler tarafından çok yönlü bir deneyim olarak değerlendirilmektedir. Engelli bir çocuğa bakım vermek, engelli olmayan çocuğa kıyasla daha yoğun sorumluluk gerektirmektedir. Engelli çocuğa bakan kişilerin veya ebeveynlerin stres yükü, çocuğun engel düzeyi, bakım verene bağımlı olması, toplumun yaklaşımı ve desteği, ekonomik ve sosyal koşullar ile bakım veren kişilerin durum ile başa çıkma yöntemlerinden etkilenmektedir (Üstün vd., 2022, s. 489).

Bazı aileler, çeşitli nedenlerle engelli çocuklarına yeterli bakım sağlayamayabilir. Ebeveynlerde ya da ailenin diğer üyelerinde de engellilik durumlarının bulunması, maddi kaynakların yetersizliği veya bakımın gerektirdiği ek ekonomik yükler, çocukların bakımını güçleştiren faktörler arasında yer almaktadır. Bu gibi durumlarda, engelli çocuklar korunma ve bakım ihtiyacı açısından risk altında bulunmaktadır. Ailesi tarafından bakılmayan çocukların bakımını devletin ilgili kurumları üstlenmektedir. Dolayısıyla bu çocuklar hem korunmaya hem de aile bakımına ihtiyaç duymaktadır.

3. KORUYUCU AİLE HİZMETİ VE ENGELLİ ÇOCUKLAR

Aile, biyolojik ilişkiler yoluyla insan neslinin devamını sağlayan, toplumsallaşmanın ilk deneyimlerinin yaşandığı, karşılıklı ilişkilerin belirli kurallar çerçevesinde düzenlendiği, toplumda oluşturulmuş maddi ve manevi kültürel değerlerin yeni nesillere aktarılmasını sağlayan, biyolojik, psikolojik, ekonomik ve hukuki boyutları olan bir birliktir (Dikici vd., 2020, s. 8).

Toplumsal düzen ve işleyişin sağlanmasında ailenin birçok görevi bulunmaktadır. Bu görevlerden biri de üyelerinin bakım, barınma, sevgi ve bağlanma ihtiyacını karşılamaktır. Ailesi tarafından yeterli bakım sağlanamayan, maddi ve manevi destekten yoksun bırakılan, ihmal ve istismar edilen, şiddete maruz kalan, ebeveyn yoksunluğu, terk gibi durumlar karşısında korunma, bakım ve gözetim ihtiyacı olan bireyler haline gelmektedir. Bu durum korunmaya muhtaç çocuk kavramını karşımıza çıkarmaktadır.

Korunmaya muhtaç çocuklar toplumların temel toplumsal sorunlarından biri olarak kabul edilmiştir. Çünkü aile iç sorunların toplumsal, yapısal ve ekonomik boyutlarından en fazla çocuklar etkilenmektedir (Yolcuoğlu, 2009, s. 44). 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanununda korunma ihtiyacı olan çocuk; "*beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup;*

1. *Ana veya babasız, ana ve babasız,*
2. *Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,*
3. *Ana ve babası veya her ikisi tarafından terkedilen,*
4. *Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen,"* olarak ifade edilmektedir.

Türkiye’de korunmaya muhtaç çocukların koruma altın alınması Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yürütülmektedir.

Türkiye’de korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin bakım türleri; öz aile yanında bakım desteği, evlat edinme, kurum bakımı ve koruyucu aile hizmeti şeklinde sıralanmaktadır (Şenocak, 2006, s.178).

Aile, ekonomik yetersizlikler ve rehberlikten yoksun olduğu durumlarda çocukların ihtiyaçlarını karşılayamamakta ve uygun bir yaşam ortamı sağlayamamaktadır. Öz aile yanında bakım hizmeti, çocuğun kendi ailesi veya yanında bakımı ve korunmasının sağlanmasına yöneliktir. Ekonomik açıdan desteğe ihtiyaç duyan ailelerin maddi ve nesnel hizmetlerden yararlanmasını sağlayacak bir sosyal yardım türüdür. Bu hizmet, ailesi veya yakın akrabaları olan ancak geçici olarak korunmaya muhtaç çocuklar içindir (Şenocak, 2006, s. 181).

Kurum bakımı, aralarında kan bağı bulunmayan, aynı koşullarda bir arada yaşayan ve aile içinde bakılmayan çocukların, kurum çalışanları tarafından yatılı olarak bakılmalarıdır (Akyüz, 2016, s. 461).

Evlat edinme, hukuki olarak belirlenen şartlar çerçevesinde evlat edinen aile ve evlat edinilen çocuk arasında soy bağı ilişkisi kuran bir hizmettir. Bu uygulamanın temel amacı, korunmaya ihtiyaç duyan çocukların aile kurumu içinde güvence altına alınmasıdır. Çocuk sahibi olamayan bireylerin ebeveynlik arzusunu karşılama ve soyadını sürdürmesi isteği ise ikincil bir nitelik taşır (Baygın, 2003, s. 592).

Korunmaya muhtaç çocukların aile temelli bakım hizmetlerinden yararlanmasını sağlayan bir diğer uygulama koruyucu aile hizmetidir. Kurum bakımının çocuk üzerindeki yaratabileceği olumsuz psikososyal etkileri azaltmayı amaçlayan, çocuğun iyilik halini ön plana çıkaran bir bakım yöntemi olarak koruyucu aile hizmeti öne çıkmaktadır. Koruyucu aile, devlet koruması altında bulunan çocukların geçici veya uzun süreli, ücretli ya da bedelsiz olarak çocuğun aile ortamında hayatını devam ettirmesini sağlayan, bakımını üstlenen, biyolojik ebeveynlerin yerini tutabilecek kişilerdir (Özdemir Uluç, 1997, s.16).

Koruyucu aile hizmeti, çeşitli nedenlerden dolayı biyolojik ailesi veya yakın akrabaları tarafından bakımı sağlanamadığı için devlet koruması altına alınmış ve evlat edinilme hizmetinden yararlanamayan çocuklar için geliştirilmiş bir bakım modelidir. Koruyucu aile hizmeti, çocuğun soy bağı değiştirilmeden güvenli bir yaşam ortamı sunulan ailede gelişimi desteklenerek, toplumsal uyumunu güçlendiren bir yapıya sahiptir (Rodger vd., 2006 s. 1130).

Türkiye’de koruyucu ailelere yerleştirilen çocukların %10’undan fazlasını engel durumu olan çocuklar oluşturmaktadır.%100 engel durumu olan çocuğun bakımını üstlenen koruyucu aileler bulunmaktadır (TC. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı). Koruyucu aile yanına yerleştirilen çocukların bakımına ilişkin harcamalara karşılık olmak üzere aylık ödeme yapılır. Engelli çocuklar için aylık bakım ücreti engel durumu ve yaş grubu dikkate alınarak yüzde elli artırılarak uygulanır (Kay, md.24).

4. SOSYAL SERMAYE VE KORUYUCU AİLE İLİŞKİSİ

Sosyal sermaye, bireyler arasındaki ilişkiler, güven, değerler ve davranışlar, işbirliği ile toplulukları birbirine bağlayan bir köprüdür (Cohen ve Prusak, 2001, s.20).

Sosyal sermaye, bireylerin ortak hedefler doğrultusunda birlikte hareket etmelerini sağlayan toplumsal normlar ve sosyal ilişkiler ağı içinde oluşan bir sermaye olarak ele alınmaktadır (Woolcock ve Narayan, 2000, s. 225-226). Bu bağlamda sosyal sermaye, ilişkiler ve işbirliği aracılığıyla bireylerin ortak değerler ve normlar etrafında bir araya gelmesini destekleyen önemli toplumsal unsurlardan biridir (Norris, 2001, s.3).

Bir toplumda sosyal sermayenin inşa edilmesi ve sürekliliği için bireylerin içinde yer aldıkları topluluklara bağlılıkları önem taşımaktadır. Bu bakımdan sosyal sermayenin üretildiği ilk alan olan aile kurumu ön plana çıkmaktadır (Öğüt ve Erbil, 2009, s.36).

Aile kurumu, sosyal sermaye oluşumunda önemli bir role sahiptir. Ebeveynlerin çocukları toplumsal hayata hazırlamak için birlikte hareket etmesi işbirliğine dayalı sosyal ilişkilerin üretilmesinde önemli bir unsurunu oluşturur (Fukuyama, 2009, s.58).

Haldun’a göre, yaşamın sürdürülebilirliği açısından dayanışma önemli bir unsurdur. Tek başına bir kişi, hayatını devam ettirebilmek için yeterli kaynaklara ve güce sahip olmayabilir. Örneğin, beslenme ihtiyacını karşılamak isteyen bir kişi bir ürünün kullanılabilir hale gelmesi için çeşitli üretim ve işleme aşamalarından geçirmesi gerekir. Bu süreçlerin tamamını ya da bir kısmını tek bir başına yapması mümkün olmayabilir. Bu noktada birey diğerlerine ihtiyaç duyar. Diğer kişilerle ortaklaşa hareket eden birey, hem kendi temel ihtiyaçlarını karşılayabilir hem de ihtiyaç duyulanın ötesinde bir üretim kapasitesine ulaşmış olur (Haldun, 1406, s. 79). Bu bağlamda insanların içine doğduğu çevre içinde toplumsallaşma sürecine dahil olduğu kabul edildiğinde, aile kurumu diğer kişilerle kurulan ilişkilerin temelini oluşturur. Bu nedenle sosyal sermaye bağlamında ilişkiler önemli bir rol oynar ve ailenin de sosyal sermayeyi oluşturduğu ve sürdürdüğü görülür.

Bireyin sosyalleşme süreci ilk olarak ailede başlar. Daha sonra akrabalar, arkadaşlar, yakın çevre, kurumsal ve daha geniş toplumsal bağlantılar aracılığıyla sosyal sermaye genişler (Öztopcu, 2017, s. 21)

Toplumsal yapının önemli bir unsuru olan aile, bireyin güven, değerler, normlar, tutumlar, bağlılık gibi ilişki yapılarının oluşumunu sağlar. Aile kurumu çocuğu, çocuk da aileyi etkilemektedir. Aile içindeki değer ve tutumlar çocuğun davranışını ve yaşamını etkilemektedir. Aile gibi etkisi bulunan kaynaklardan biri de akrabalık ilişkileridir. Akrabalık ilişkileri bireyler arasında güçlü ilişkilerin oluşturulmasında bağ kurulan unsurlardır. (Öztopcu, 2017, s.22-23). Koruyucu ailelerde bulunan çocukların aile dışında başka bir yabancıya güvenmesini sağlayacak olan akrabalık gibi bağlayıcılar güven duygusunun oluşmasını sağlayan kaynaklardandır denilebilir.

Fukuyama'ya göre, sosyal sermaye insanlar arasında güvene dayalı ilişkiler, işbirliği ve dayanışma aracılığıyla ortaya çıkan bir değerdir. İnsanların birbirine güven duyması güçlü sosyal bağların oluşmasını sağlar. Bu durum toplumsal sorunların daha hızlı çözülmesine katkı sağlar. (Öztopcu, 2017,s.40). Sosyal sermaye, bir toplumda güven ortamının hakim olmasına bağlı olarak, aile gibi küçük kurumlardan uluslararası örgütlere kadar farklı düzeylerde varlık göstermektedir. Bu açıdan güven, sosyal sermayeyi güçlendiren temel unsurlardan biri olarak görülmektedir. Sosyal ağlar, değerler ve normlarla etkileşim içinde gelişen güven ilişkileri, ortak amaçlara ulaşmayı kolaylaştırmakta ve toplumsal ilişkilerin sağlıklı bir biçimde sürdürülmesine katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte sosyal sermayenin güçlü olduğu topluluklarda iletişim ve etkileşim artmakta ve beraberinde karşılıklı güvenin yeniden üretimi sağlanmaktadır (Fukuyama, 2005, s. 42).

Aile, bireyin yaşamında önemli bir yer tutan fiziksel, duygusal ve bilişsel ihtiyaçların karşılandığı ilk ve temel bir kurumdur. Aile ortamı, duygusal, bilişsel ve psikolojik açıdan gelişen kişinin en çok etkileşimde olduğu yerdir. Bu ilişkiler, kişinin özgüven geliştirmesini, kendiyi ve başkalarıyla bağ geliştirmesini, kimlik edinimi ve kişilik gelişimini geliştirmesini ve toplumsal bütünleşme sürecini gerçekleştirmesini sağlar (Karadoğan Doruk, 2009, s.175). Bu yaklaşım bakım desteği alan engelli çocuk ve koruyucu aile ilişkisi açısından değerlendirildiğinde, güvene dayalı aile ortamının sağlanması çocuğun sosyal sermayesinin oluşumunda önemli bir unsurdur denilebilir. Koruyucu aile, çocuğun yalnızca temel ihtiyaçlarını karşılayan bir bakım unsuru değildir. Aynı zamanda aidiyet oluşumun, karşılıklı güvenin ve sosyal ilişki kurma yetisinin geliştiği bir yapıdır.

Putnam, Bowling Alone (2000) adlı çalışmasında ABD'de annelerin çalışma hayatına daha fazla katılmasının, aile içi ilişkilerin zayıflamasına yol açtığını ifade etmiştir. Bu durum aile içinde birlikte geçirilen zamanın azalmasıyla eskiye göre bağların daha güçsüz hale gelebileceğini göstermektedir (Field, 2006, s.49). Putnam'ın söylemlerinden hareketle, biyolojik ebeveynler tarafından bakıl(a)mayan ve sürekli bakım gerektiren engelli çocuklar için koruyucu aile uygulaması çocuğun gündelik bakımının sağlanmasını, sevgi ve ilgi ihtiyacının karşılanmasını, ebeveyn- çocuk bağlanma ilişkilerini güçlendirerek sosyal sermaye oluşumunu destekler.

Sosyal sermaye kuramının önemli isimlerinden Coleman, sosyal sermayenin en güçlü temelini doğumla kurulan ilişkilerle ortaya çıktığını vurgular. (Coleman 1991'den akt Field, 2006, s. 157). Aile içi çatışmalar, boşanma, şiddet, ekonomik zorluklar, ihmal ve istismar gibi aile içi risk faktörleri aile yapısında değişimler yaratarak akrabalık ilişkilerinin zayıflamasına yol açar. Ailelerin yakın çevresiyle olan bağlarının kopması

veya azalması aile üyeleri arasındaki dayanışmayı azaltarak sosyal sermayenin değerinin düşmesine neden olur (Field, 2006, s. 157). Günümüzde ebeveyn kaybı, boşanma, göç, maddi yetersizlikler, engel durumları gibi nedenlerle bazı aileler çocuklarına yeterince bak(a)mayacak duruma gelmektedir. Biyolojik ailesinden yeterli bakım desteği alamayan çocuklar ailelerinden ayrılmak zorunda kalmaktadır. Bu çocukların bakımı sosyal hizmet kurumlarına bırakılmaktadır. Biyolojik aile ile olan ilişkilerin kısıtlanması çocuğun sahip olduğu aile içi sosyal sermayenin değer kaybetmesine yol açabilir. Fakat kurum bakımından yararlanan çocukların koruyucu aile hizmetinden yararlandırılması, aile içi ilişkiler, güven, aidiyet, sadakat, destek ve değerler gibi unsurlarla çocuğun sosyal sermayesini yeniden inşa etmesini ve güçlendirmesini sağlar. Coleman'ın vurguladığı gibi aile üyeleri arasındaki kopan bağlar kayıp olarak değerlendirilirken, koruyucu aile ile oluşturulan yeni bağlar çocuğun sosyal sermayesini yeniden kurma ve güçlendirme fırsatı sunabilir.

Bireyler içinde buldukları topluma etkileşimde bulunarak hem toplumdan etkilenen hem de toplumu etkileyen bir konumdadır. Toplumu oluşturan değerlerin ve davranış örüntülerinin bireye aktarılması, bireyin toplumsallaşmasını sağlar. Bireyler, geçmişten gelen kültürel mirasın yanı sıra aile içi değerler, alışkanlıklar ve yaşam deneyimlerinin eklenmesi bireylerin sosyal davranış kalıplarının oluşturulmasını sağlar (Erdal, 2019, s. 55). Dolayısıyla aile, değerlerin öğretildiği kurumların başında gelmektedir.

Bourdieu'ya göre aile, kazandırılan değerlerin uygulanmasını ve korunmasını sağlar. Ailenin bireye sunduğu bu değerler, bireyin düşünce yapısını, hayata bakış açısını, zevklerini, tepkilerini ve iletişim tarzını şekillendirir. Bu özellikler, bireyin kişilik özellikleri gibi görülse de aslında aileden devralınan ve sosyal sermayeye dönüşen kodlardır (Tecim, 2011, s. 38-39). Koruyucu aile hizmeti açısından ele alındığında, çocuklar biyolojik ailesinden kişilik, kimlik ve kültürel kodlar alır. Koruyucu aile sürecinde bu kodlar üzerine yeni anlamlar ve deneyimler eklenir. Bu nedenle koruyucu aile çocuğun biyolojik ebeveynlerinden aldığı kültürel yapıya sosyal ve kültürel sermaye katmanları ekleyerek çocuğun kimliğinin yeniden şekillendirecek bir etkiye sahiptir denilebilir.

5. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Engelli çocuklar günlük yaşam aktivitelerini ve bakım gerektiren etkinliklerini tek başlarına sürdüremeyebilirler. Bu nedenle sürekli aile desteğine ve bakıma ihtiyaç duyarlar. Ailesi tarafından bakım ve korunması sağlanamayan çocuklar korunmaya muhtaç hale gelir. Bu çocukların bakımı devlet tarafından üstlenilir. Engelli olsun veya olmasın her çocuğun aile ortamında yaşaması ve bakımının aile içinde sağlanması önemlidir. Devlet koruması altına alınmış çocukların aile yanında bakımını sağlayan hizmetlerden biri koruyucu aile hizmetidir. Koruyucu aile hizmeti, kurum bakımına alternatif olarak çocuğun aile ortamında sevgi ve güven içerisinde büyümesini, özel ihtiyaçlarının karşılanmasını ve psiko-sosyal gelişiminin desteklenmesini amaçlayan en uygun hizmet modellerinden biridir. Sosyal sermayeleri güçlü olan ailelerin özelliklerine bakıldığında çocukların sevgi, ilgi, güven ve diğer ihtiyaçlarının aile ortamında karşılandığı görülür. Bu nedenle aile kurumunun sosyal sorunlara çözüm üretme sürecinde sosyal sermayenin önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu bağlamda sosyal sermaye unsurları, koruyucu aile sisteminde işlevsel bir yapı olarak öne çıkmaktadır.

Literatürde engelli çocuğu olan ailelerin yaşadığı sorunlara ve koruyucu aile hizmet modeline ilişkin çeşitli çalışmalar bulunmakla birlikte, engelli çocuklara koruyucu ailelik yapan bireyleri sosyal sermaye bağlamında ele alan özgün çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu nedenle bu araştırmanın temel problemi, Isparta ve Burdur illerinde engelli çocuklara koruyucu ailelik yapan ailelerin koruyucu aile olma motivasyonlarının, uyum ve bakım süreçlerinin, sosyal ilişkilerinin, çocuklarla kurdukları ilişkilerin, kaygı ve beklentilerinin sosyal sermaye bağlamında nasıl deneyimlendiğinin ortaya konulmasıdır. Bu çalışma, alandaki eksikliğini gidermeyi amaçlamaktadır.

Bu araştırma, Isparta ve Burdur illerinde engelli çocuğa koruyucu ailelik yapmada etkili olan etmenleri sosyal sermaye unsurları bağlamında anlamak açısından önemlidir. Bu araştırmanın konusu, Isparta ve Burdur illerinde engelli çocukların bakımını üstlenen koruyucu ailelerin sosyal sermaye açısından incelenmesidir. Araştırmanın amacı ise engelli çocuklara koruyucu aile olan kişilerin bakım sürecini sosyal sermaye unsurları ile ortaya koymak ve koruyucu ailelerin engelli çocuklara koruyucu aile olma deneyimleri sosyal sermaye bağlamında değerlendirmektir.

Araştırmadan elde edilecek bulguların;

- Engelli çocuklara koruyucu aile olmayı etkileyen unsurların anlaşılmasına,
- Koruyucu ailelerin karşılaştıkları güçlüklerin ve bakım yüklerinin ortaya konulmasına,
- Engelli çocukların aile temelli bakım süreçlerinin geliştirilmesine,
- Bu alanda yapılacak yeni araştırmalara katkı sağlaması beklenmektedir.

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, sosyal bilimlerde olgu ve olayların kendi bağlamı içerisinde, ayrıntılı ve derinlemesine incelenmesini sağlayan bir yöntemdir. Nitel yöntem, olguları özüne ve doğasına uygun biçimde ele alarak anlamaya ve açıklamaya yönelik bir süreç sunar. Ayrıca bireylerin duygu, düşünce, tutum ve deneyimleri gibi öznel verilerin doğal ortamında incelenmesini sağlar (Gürbüz ve Şahin, 2014, s. 374).

Nitel araştırmalarda araştırılan olgunun farklı yönlerini derinlemesine incelemeyi sağlayan; etnografi, durum çalışması ve fenomenoloji gibi farklı araştırma desenleri yer almaktadır (Tekindal ve Uğuz Arsu, 2020, s. 156). Fenomenoloji, bireylerin yaşamlarında deneyimledikleri ve farkında oldukları ancak anlamını tam olarak ortaya koyamadıkları olguların incelenmesine odaklanan bir nitel araştırma desendir. Bu yaklaşımda deneyimler, algılar, olaylar ve yaşantılar günlük hayatın doğal bir parçası olarak değerlendirilir. Ayrıca, bir olguyla sık karşılaşılması onun bütün yönleriyle anlaşılmış olduğu anlamına gelmemektedir. Fenomenolojik araştırmalar, bireylerin belirli bir olguya ilişkin deneyimlerini ve deneyimlere yükledikleri anlamları derinlemesine ortaya çıkarmayı amaçlayarak, olguların daha kapsamlı biçimde anlaşılmasını olanak sağlar (Yıldırım ve şimşek, 2016, s. 69). Bu araştırmada, engelli çocuğa koruyucu aile olan bireylerin deneyimlerini ortaya koymak amacıyla sosyal sermaye perspektifi temel alınarak fenomenolojik desen kullanılmıştır. Fenomenolojik desen, katılımcıların engelli çocuklara koruyucu aile olma deneyimini nasıl yaşadıklarını, nasıl anlamlandırdıklarını ve sürece ilişkin algılarını derinlemesine incelemeyi sağlamaktadır. Böylece engelli çocuklara yönelik koruyucu ailelik sürecine dair öznel deneyimler ve ilişkiler ele alınmaktadır.

Nitel araştırmalarda araştırmacı, sahada genellikle gözlem, görüşme, mülakat, doküman analizi gibi veri kaynaklarını kullanırlar. Nitel araştırmacı görüşmeye katılan kişilerin deneyimlerini kişinin kendisiyle görüşerek elde eder. Problemlerin nasıl olduğunu ve bu problemlere yüklenen anlamları ortaya çıkararak verileri oluşturur. Verileri inceleyen araştırmacı çıkardığı anlamlarla veri kaynaklarını içeren tema ve kategorileri belirler. Analizlerin en iyi şekilde tamamlanması için araştırmacı tarafından veriler detaylı bir şekilde incelenir. Daha sonra araştırmacı araştırmanın veri kaynaklarını kapsayan temel kategorileri ve temaları belirler (Creswell, 2014, s. 185-186). Bu araştırmada veri toplama sürecinde derinlemesine görüşme ve gözlem teknikleri uygulanmıştır. Derinlemesine görüşmede yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Derinlemesine görüşme, kişisel deneyimlerin, görüşlerin ve tutumların olaylar, olgular, inançla arasında bağlantı kurmayı sağlar (Gönç Savran, 2012, s. 87-88). Toplum bilimi temelinde yer alan gözlem tekniği, bilimsel bilgi üretiminin her aşamasında kullanılan önemli bir araçtır. Araştırma problemlerinin yanıtlanması, olguları açıklama ve olgular arasında nedensellik ilişkilerinin kurulmasını sağlayan, sistemli ve amaçlı bir şekilde düzenlenen bilgi kaynağıdır (Güven, 2006, s. 83). Görüşmeler sırasında katılımcıların yüz ifadeleri, duygusal tepkileri ve anlatım esnasında ortaya çıkan jest ve mimikleri dikkate alınarak gözlemler yapılmıştır.

Çalışmada amaçlı (yargısal) örnekleme tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın amaçlarına uygun olarak bilgi bakımından zengin örneklerin seçilmesini sağlayan amaçlı örnekleme, belirli kriterleri karşılayan veya özgün niteliklere sahip tek ya da birden fazla özel vakada çalışmak amacıyla sıklıkla tercih edilmektedir. Araştırmacı, seçilen örneklerin doğal ve sosyal olayları veya olguları kavramaya, aralarındaki bağlantıları ortaya koymaya ve açıklamaya yönelik analizler gerçekleştirmektedir (Büyükoztürk vd., 2024, s.92). Bu doğrultuda araştırmanın örnekleme, engelli çocuklara koruyucu aile olan 24 kişiden oluşmaktadır. Görüşülecek kişiler önceden tespit edilerek araştırma gerçekleştirilmiştir.

Türkiye’de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2025 yılı sonu verilerine göre, son beş yılda hem koruyucu aile sayısında hem de koruyucu aile yanında kalan çocuk sayısında artışın olduğu görülmektedir. Araştırmanın örnekleme kapsamında, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2025 yılı sonu verilerine göre, Isparta’da koruyucu aile yanında bakım hizmetinden yararlanan 125 çocuk, koruyucu aile sayısının ise 111 olduğu belirtilmiştir. Burdur’da ise koruyucu aile yanında bulunan çocuk sayısının 40, koruyucu aile sayısının ise 32 olduğu açıklanmıştır. Bu veriler, araştırma sahasını oluşturan Isparta ve Burdur illerinde koruyucu aile hizmetinin uygulandığını ve aile temelli bakım hizmetlerinin sürdürüldüğünü göstermektedir. Ayrıca, koruyucu aile hizmetinden yararlanan engelli çocukların oranı, toplam koruyucu aile hizmetinden yararlanan çocuklar içinde önemli bir alt gruba oluşturmaktadır. Ancak TÜİK ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın güncel istatistiklerinde koruyucu aile yanında bulunan engelli çocuk sayısı ile ilgili doğrudan bir veri paylaşımı bulunmamaktadır. Buna rağmen önceki yıllarda kamuoyuyla paylaşılan veriler incelendiğinde, engelli çocukların koruyucu aile hizmetinden yararlanma oranında artış olduğu görülmektedir (TÜİK, 2025).

Araştırma alanı olarak Isparta ve Burdur il ve ilçeleri tercih edilmesinde, araştırmacının araştırma sahasına hâkim olması ve engelli çocuğa koruyucu ailelik yapan ailelere ulaşım açısından uygun olması etkili olmuştur. Araştırmada veri toplama sürecine başlamadan önce Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’ndan gerekli izinler alınmıştır. İzin süreçlerinin tamamlanmasının ardından engelli çocuğa koruyucu ailelik yapan katılımcıların iletişim bilgilerine Isparta ve Burdur Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri aracılığıyla ulaşılmıştır. Isparta’da 20, Burdur’da ise 11 koruyucu aile bulunduğu bildirilmiştir. Araştırma sürecinde görüşme yapılacak katılımcıların belirlenmesi aşamasında Isparta’dan 6, Burdur’da 1 kişi kapsam dışında bırakılmıştır. Elde edilen veriler, Isparta ve Burdur illerinin araştırma için uygun bir saha oluşturduğunu göstermektedir. Isparta ilinde 14, Burdur ilinde ise 10 olmak üzere toplam 24 koruyucu aile ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, Ağustos 2025 ve Kasım 2025 arasında yapılmıştır.

Katılımcılarla ilk iletişim telefon aracılığıyla sağlanmıştır. Katılımcılar, araştırmacı kimliği ve araştırmanın amacı hakkında bilgilendirilmiştir. Katılımcıların uygun zamanı belirlendiğinde görüşmelere başlanmıştır. Görüşmeler çoğunlukla katılımcıların evlerinde gerçekleştirilmiştir. Ayrıca katılımcıların çocuklarını okulda bekleme durumları nedeniyle okul çevresinde ve kafe ortamlarında da görüşmeler yapılmıştır. 21 kadın ve 3 erkek ile görüşülmüştür. Erkek katılımcıların çalışma durumları nedeniyle görüşmelerde kadın katılımcıların sayısı daha fazla olmuştur. Görüşmeler tamamen gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara herhangi bir baskı ya da zorunluluk hissettirilmemiştir. Araştırmanın amacı açık ve anlaşılır biçimde ifade edilmiştir. Kimlik bilgilerinin gizliliği güvence altına alınmıştır. . Yapılan görüşmeler sonucunda veri doygunluğuna ulaşılmıştır. Bu nedenle görüşme yapılan katılımcı sayısında herhangi bir artırma ya da azaltma gereksinimi ortaya çıkmamıştır.

Araştırma kapsamında yapılan gözlem ve görüşmelerden elde edilen veriler, yöntemine uygun biçimde kategorik içerik analizi kullanılarak incelenmiştir. Kategorik İçerik Analizi süreci dört temel aşama üzerinden yürütülmektedir. İlk olarak alt metinlerin oluşturulur. Bu aşamada elde edilen veriler bütüncül bir metin olarak ele alınmaktadır. Araştırma soruları doğrultusunda ilgili bölümler işaretlenerek oluşturulur. İkinci olarak, içerik kategorileri tanımlanır. İçerik kategorileri, metin içinde yer alan sözcük, cümle ya da cümle gruplarını belirli temalar altında toplamak için kullanılan sınıflama araçlarıdır. Bu aşamada veriler dikkatli ve tekrar tekrar okunarak anlamlı bütünlük hâlinde gruplandırılır. Üçüncü aşama, verilerin belirlenen kategoriler altında düzenlenmesidir. Bu aşamada anlamlı ifade parçaları uygun kategorilere yerleştirilir. Bu parçalar aynı görüşmeden alınabileceği gibi farklı görüşmelerden de elde edilebilmektedir. Son aşama ise, elde edilen bulguların ortaya konulması ve tartışılmasıdır. Bu aşamada araştırmanın amaç ve soruları temel alınarak ulaşılan sonuçlar açıklanmakta ve literatürde açıklanan bilgiler doğrultusunda yorumlanmaktadır. Tüm bu süreçte araştırma amacı ile kullanılan yöntemin birbiriyle uyumlu olması gerekmektedir (Leiblich vd., 1998'den akt. Yılmaz, 2010, s. 114-115).

Kategorik İçerik Analizi yöntemiyle belirlenen ana başlıklar doğrultusunda metinler çeşitli kategorilere ayrılmış ve sınıflandırılmıştır. İlk aşamada katılımcıların ifadeleri doğrultusunda oluşan alt metinler oluşturulmuştur. Daha sonra bu metinlerde yer alan kelime, cümle veya cümle grupları anlamlarına göre kategorilere yerleştirilmiştir. Araştırmada 7 temel kategori belirlenmiştir. Bu kategoriler: Motivasyon ve Karar Verme Süreci, Sosyal Çevrenin Tutumları, Aile İçi İlişkiler, Bakım ve Günlük Yaşam, Duygusal İlişki ve İletişim, Geleceğe Yönelik Kaygılar, Beklentiler ve Önerilerdir. Kategoriler, ilgili kuramsal çerçeve ve araştırmanın odak noktası dikkate alınarak belirlenmiştir. Katılımcı ifadelerinde öne çıkan vurgu noktaları belirlenmiştir. Temel kategori başlıkları doğrultusunda anlamlı temalar oluşturulmuştur. Ayrıca katılımcı anlatımlarında yer alan metafor metonomlar dikkate alınarak analiz sürecine dâhil edilmiştir. Temel metaforlar ve metonomlar: Yaşam öyküsünden beslenen motivasyonlar, Kırılganlığa karşı dayanışma, Uyum zinciri, Bakım emeği, Kalpten kurulan aile, Belirsizlikler alanı, Bilgi ve kaynakların sağlanması gerekliliğidir. Son aşamada ise elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Katılımcılar, görüşme sırasına göre kodlanmıştır. İlk görüşme K1 olarak tanımlanmıştır. Sonraki görüşmeler ise aynı sıra doğrultusunda K2, K3 şeklinde devam edecek biçimde sistematik olarak kodlanmıştır.

Araştırmada sosyal sermaye unsurları (güven, normlar ve değerler, ağlar, karşılıklılık ve işbirliği) ile sosyal sermayenin kaynağı olarak aile ve sosyal sermaye olgusu, bulguların tamamına dağılmış biçimde ortaya çıkmıştır. Bu nedenle bulgular, tematik olarak engelli çocuğa koruyucu ailelik deneyimi ekseninde düzenlenmiştir. Sosyal sermaye unsurları ise analiz sürecinde yorumlayıcı bir yaklaşımla ele alınmıştır.

6. BULGULAR: KORUYUCU AİLELERDE ENGELLİ ÇOCUK BAKIMININ SOSYAL SERMAYE BAĞLAMINDA ANALİZİ

6.1. Koruyucu Ailelerin Demografik Özellikleri ve Koruyucu Ailelik Sürecine İlişkin Bilgiler

Katılımcı	İl	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Düzeyi	Meslek	Biyolojik Çocuk
-----------	----	-----	----------	---------------	--------	-----------------

K1	Isparta	49	Kadın	Lise Mezunu	Ev Hanımı	Yok
K2	Isparta	47	Kadın	İlkokul Mezunu	Ev Hanımı	4
K3	Isparta	48	Kadın	İlkokul Mezunu	Ev Hanımı	2
K4	Isparta	55	Kadın	İlkokul Mezunu	Ev Hanımı	3
K5	Isparta	42	Kadın	Lise Mezunu	Ev Hanımı	2
K6	Isparta	51	Kadın	Lise Mezunu	Ev Hanımı	1
K7	Isparta	49	Kadın	İlkokul Mezunu	Ev Hanımı	Yok
K8	Isparta	60	Kadın	İlkokul Mezunu	Ev Hanımı	2
K9	Isparta	43	Kadın	İlkokul Mezunu	Ev Hanımı	2
K10	Isparta	40	Kadın	Lise Mezunu	Yarı Zamanlı Çalışan (Kantin)	2
K11	Isparta	51	Kadın	Lise Mezunu	Ev Hanımı	2
K12	Isparta	46	Kadın	Lise Mezunu	Ev Hanımı	2
K13	Isparta	53	Kadın	Lise Mezunu	Ev Hanımı	2
K14	Isparta	50	Kadın	Lise Mezunu	Aşçı	2
K15	Burdur	61	Kadın	Lise Mezunu	Ev Hanımı	3
K16	Burdur	64	Erkek	Yüksekokul Mezunu	Emekli (Memur)	3
K17	Burdur	60	Erkek	İlkokul Mezunu	Emekli (Banka Çalışanı)	3
K18	Burdur	46	Kadın	Lise Mezunu	Ev Hanımı	3
K19	Burdur	65	Erkek	Yüksekokul Mezunu	Emekli(Öğretmen)	1

K20	Burdur	52	Kadın	İlkokul Mezunu	Kamuda İşçi (Sekreter)	1
K21	Burdur	56	Kadın	İlkokul Mezunu	Ev Hanımı	3
K22	Burdur	65	Kadın	İlkokul Mezunu	Ev Hanımı	2
K23	Burdur	54	Kadın	Lise Mezunu	Ev Hanımı	1
K24	Burdur	46	Kadın	Lise Mezunu	Ev Hanımı	2

Tablo1: Koruyucu Ailelerin Demografik Özellikleri

Araştırmaya Isparta'dan 14, Burdur'dan 10 olmak üzere toplamda 24 kişi katılmıştır. Katılımcıların 21'i kadın, 3'ü erkektir. Katılımcıların 10'u ilkokul mezunu, 12'si lise mezunu, 2'si yüksekokul mezunudur. Kadın katılımcıların 18'i ev hanımıdır. 1'i yarı zamanlı kantin çalışanı, 1'i aşçı, 1'i kamuda işçi(sekreter)dir. Erkek katılımcılar ise çeşitli mesleklerden emeklidir. Katılımcılardan ikisinin biyolojik çocuğu bulunmamaktadır.11'inin 2, 6'sının 3, 4'ünün 1, 1 kişinin 4 biyolojik çocuğu vardır.

Katılımcı	Koruyuculuk Yaptığı Çocuk Sayısı	Süre	Çocuğun Yaşı ve Cinsiyeti	Çocuğun Engel Durumu
K1	2	12 yıl	13 yaş - Erkek	%100 Engelli (Spina bifida)
K2	1	11 yıl	11 yaş- Erkek	Down Sendromu
K3	1	12 Yıl	12 yaş- Kız	İşitme Engelli
K4	1	13 yıl	16 yaş- Kız	Down Sendromu
K5	1	2 yıl	4 yaş- Erkek	Atipik Otizm
K6	2	8 yıl	10 yaş- Kız 9 yaş- Kız	Hafif Düzey Zihinsel Engelli, Disleksi, DEHB, Öğrenme Güçlüğü - Öğrenme Güçlüğü
K7	2	6 yıl	11 yaş - Kız 10 yaş- Erkek	Kız: DEHB Erkek: Disleksi
K8	1	16 yıl	17 yaş - Kız	Görme Engelli
K9	2	3 yıl	7 yaş - Kız 5 yaş - Erkek	Kız: Orta Düzey Zihinsel Engelli
K10	1	5 yıl	11 yaş- Erkek	Okuma ve Öğrenme Güçlüğü

K11	1	10 yıl	12 yaş- Erkek	Hafif Zihinsel DEHB	Düzyen Engelli,
K12	1	9 yıl	13 yaş- Erkek	Gelişim DEHB	Geriliği,
K13	1	12 yıl	16 yaş- Kız	Hafif Zihinsel DEHB	Düzyen Engelli
K14	1	9 yıl	14 yaş- Erkek	Görme (Nistagmus), DEHB	Engelli
K15	1	12 yıl	21 yaş- Kız	Hafif Zihinsel DEHB	Düzyen Engelli,
K16	1	13 yıl	18 yaş - Kız	Orta Düzyen Zihinsel Engelli	
K17	1	11 yıl	19 yaş - Kız	Zihinsel Engelli	
K18	1	10 yıl	21 yaş- Kız	Down Sendromu	
K19	1	8 yıl	14 yaş- Erkek	Disleksi ve Otizm	
K20	1	12 yıl	18 yaş- Erkek	Hafif Zihinsel DEHB	Düzyen Engelli
K21	1	13 yıl	21 yaş- Kız	Hafif Zihinsel DEHB	Düzyen Engelli
K22	1	12 yıl	26 yaş-Kız	Hafif Zihinsel DEHB	Düzyen Engelli
K23	2	4 yıl	7 yaş- Erkek 4 yaş- Erkek	Hafif Zihinsel DEHB	Düzyen Engelli-
K24	2	3 yıl	10 yaş- Erkek 5 yaş- Kız	DEHB,	Öğrenme Güçlüğü

Tablo2: Koruyucu Ailelik Sürecine İlişkin Bilgiler

Araştırmaya katılan kişilerin koruyucu ailelik yaptığı çocuk sayısına bakıldığında, 6 kişi 2 çocuğa, diğerleri 1 çocuğa koruyucu ailelik yapmaktadır. Koruyucu ailelik süresi 3 ila 13 yıl arasında değişmektedir. Koruyucu ailelerdeki çocukların 14'ü erkek 12'i kızdır. Çocukların yaşları 4 ila 26 yaş aralığındadır. Çocukların engel türlerine bakıldığında hafif düzey zihinsel engelli, orta düzey zihinsel engelli, işitme engelli, görme engelli, Down sendromu, otizm, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB), okuma ve öğrenme güçlüğü, disleksi, gelişim geriliği, spina bifida olduğu görülmektedir.

6.2. Motivasyon ve Karar Verme Süreci

"Yaşam öyküsünden beslenen motivasyonlar"

Koruyucu aile hizmeti, kuruluş bakımından yararlanan çocukların aile ortamında yaşamasını sağlayan modeldir. Koruyucu aile olma süreci, çocukların sadece bakım ihtiyacını karşılamayla sınırlı değildir. Özellikle engelli çocukların koruyucu ailesi olmak,

çocukların zihinsel, fiziksel ya da duygusal gereksinimlerinden dolayı daha yoğun bakım, ilgi, sabır ve süreklilik gerektiren bir süreçtir. Araştırmaya katılan kişilerin engelli bir çocuğa koruyucu aile olma kararını etkileyen nedenler, değerler ve düşünceler ele alınmıştır. Down Sendromlu bir çocuğun koruyucu ailesi bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“Kızım vefat ettikten sonra psikolojik problemler yaşadım. Çok zor bir dönem geçirdim. Kızımın boşluğu bana çok ağır geldi. Sosyal Hizmetlerde çalışan hanım, koruyucu aile olmam için bana bir teklifte bulundu. Ben de sığınacak bir yer arıyordum. Beni iyileştirecek bir şey arıyordum. Benim için çok zor bir karardı. Eşimle de karar verdik. Vefat eden kızım Down Sendromuydu. Ben de Down Sendromlu bir çocuğun ailesi olmak istedim. Kızım vefat ettikten 6 ay sonra aldık. Çocuk bana, benim acılarıma merhem oldu. Ben de ona anne oldum.” (K4).

%100 engel durumu olan bir çocuğun koruyucu ailesi engelli ve erkek çocuk istemesini şu şekilde ifade etmiştir:

“Koruyucu aile olan bir arkadaşından görerek Sosyal Hizmetlere gittim. Engelli bir çocuk varmış yuvada diye duydum. O şekilde gittim. Engelli olduğunu duyunca hemen gittim. Çünkü kendim de 2 engelli çocuk kaybettim. O şekilde isteyerek engelli çocuğu aldım.” (K1).

Katılımcılardan bazılarının engelli bir çocuğu kaybettikten sonra yeniden engelli bir çocuğa koruyucu aile olmayı tercih ettikleri görülmüştür. Bu durum, sosyal sermayenin değerler ve normlar unsuru kapsamında değerlendirilebilir. Katılımcılar, engelli çocukla kurdukları bakım ilişkisini “devam ettirilmesi gereken bir sorumluluk” olarak görmektedir. Çünkü kayıp sonrası yeniden bakım verme isteği, “doğru olanı yapma” ve “bakım verme görevini sürdürme” anlayışına dayanmaktadır.

Kınık (2021) tarafından yapılan bir çalışmada, bazı koruyucu ailelerin koruyucu aile olma motivasyonlarına bakıldığında koruyucu ailelerin emeklilik sonrası yaşadıkları ruhsal boşluk ve biyolojik çocukların yetişkinliğe ulaşmasıyla ortaya çıkan yeniden çocuk yetiştirme isteği doğrultusunda toplumsal yaşama yeniden katılma arayışına girdikleri oraya konulmuştur. Bu çalışmada da benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır: *“Yalnızlıktan dolayı. Çocuklar evlenip evden gidince kendimi boşlukta hissettim. Onun için koruyucu aile oldum. Çocuksuz ev boş geldi. Hem bir çocuğa da aile oluruz diye düşündük. Hem de kendi açımdan bana da iyi gelir diye düşündüm.” (K8).* Katılımcının ifadesi Kınık (2021)'in araştırma bulgularıyla örtüşmektedir.

Tek çocuklu bir ailenin çocuklarının kardeş isteği doğrultusunda koruyucu aile olması isteği ve bu durumun aileleri etkileyen en olumlu yönü ise şu şekilde ifade edilmiştir:

“Yaşamını sürdürmeye dair hiçbir şey bilmeyen bir çocuğun hayatına dokunmak beni en etkileyen yönü. Bu işe başlama konusundaki en temel amacım da oğluma kardeş olması. Bir kardeş diğer kardeşe omuz olsun istedim. Çünkü hepimiz insanız. İnsan hayatta en çok kardeşinin gölgesine ihtiyaç duyuyor. Anne baba bir yere kadar eşlik ediyor insanın hayatına. Ama kardeşin Allah ömür verdiği sürece ve anlaşabilirlerse, birbirlerini severlerse ömür boyu devam ediyor. Yarın bir gün biz olmayınca benim bir kardeşim var diyebilmek çocuğumun hayatına katabileceğim en güzel şeylerden biri.” (K20).

Katılımcının ifadesinde, tek çocuğa sahip ailelerin koruyucu aile hizmetiyle ikinci bir çocuğu ailelerine dâhil ettikleri ve çocukların kardeşlik ilişkisi içinde büyütüldüğü görülmektedir. Benzer bulguların farklı araştırmalarda da yer aldığı tespit edilmiştir. Certel'in çalışmasında (2019, s. 152-153), koruyucu aile olma motivasyonu sosyal sorumluluk anlayışı ve çocuk sahibi olma isteği kategorilerinde değerlendirilmiştir.

Görüşme yapılan kişilerden birçoğu biyolojik çocuğu olmadığı için koruyucu aile olduklarını belirtmişlerdir. Bu durum bir bakımdan ihtiyacı olan bir çocuğa destek olmayı, diğer yandan cinsiyet olarak sahip olunamayan bir çocuğa sahip olmak veya biyolojik çocuğun kardeş isteği doğrultusunda gerçekleşmiştir.

Bireylerin tutum ve davranışlarının anlaşılmasında değerler önemli bir yere sahiptir. Çünkü değerler, insanların olayları yorumlama biçimlerini ve davranış tercihlerini yönlendiren temel referans noktaları arasında yer almaktadır (Topcu, 2022, s.9). Toplumsal ilişkilerde, bireylerin yaşam süreçlerinde ve karar verme aşamalarında manevi unsurlarından biri olan inanç sistemleri de önemli bir yere sahiptir. Aynı zamanda gelenek ve görenekler de bir toplumun kültürel yapısını oluşturan ve kuşaklar arası sürekliliği sağlayan manevi unsurlardandır. Gelenekler, görenekler ve inançlar, toplumlarda yardımlaşma, dayanışma ve iletişimin güçlenmesine önemli katkılar sağlar. Ayrıca bireyler bu davranışları sergilerken herhangi bir maddi karşılık gözetmeksizin gönüllülüğe dayalı olarak hareket ederler (Kınık, 2021,s.1031- 1032).

İnançlar, aile değerleri, gelenekler, kültürel unsurlar ya da kişiler karar alma sürecini etkileyen önemli unsurlardandır. Engelli bir çocuğa koruyucu aile olma kararını etkileyen unsurlar katılımcı tarafından şu şekilde belirtilmiştir:

“İnancımın büyük bir etkisi oldu. İnancım doğrultusunda güçsüzün elinden tutmak, sahipsiz kalan bir çocuğa sahip çıkabilmek, emek vermek büyük bir iyilik. Yani engelli bir çocuğa bakmanın, büyütmenin daha fazla çaba gerektirdiğini bilsem de bunu yapabileceğime dair güçlü bir inancım var.” (K3).

Evlat edinme çoğu zaman koruyucu aile hizmeti ile karıştırılmaktadır. Çocuğun aile temelli bakım hizmetinden yararlanması iki model açısından benzerlik gösterse de çocuğun ve ailenin hakları ve destekler açısından farklılaşmaktadır. Evlat edinmede çocuğun hakları ve sorumlulukları tamamen evlat edinen aileye geçmektedir. Aile, biyolojik aile hükmü kazanmaktadır. Evlat edinilen aileye devlet tarafından maddi destek sağlanmaktadır. Aynı zamanda çocuk ailenin soy bağı olur ve çocuk ailenin yasal mirasçısı olmaktadır. Koruyucu ailede ise çocuk, biyolojik ailesinin kütüğünde kalır. Çocuğun bakım ve yetiştirilmesine karşılık aileye aylık ödeme yapılmaktadır. Koruyucu ailelerin takibi periyodik olarak yapılır. Çocuk ve koruyucu aile arasındaki ilişkiler, biyolojik ailenin durumu gibi uygun görülen nedenlerle koruyucu ailelik sonlandırılabilir. Bu tedbirler çocuğun zarar görmesini engellemeye yöneliktir (Gözdama ve Akgün, 2022, s. 14-15). Araştırmaya katılan koruyucu aileler koruyucu ailesi olduğu çocuğu evlat edinmek istediklerini fakat evlat edinmede uygun görülen yaş sınırını aştıkları, çocuğun biyolojik ailesinin durumu, kendi biyolojik çocuklarının olması nedeniyle evlat edinemeyeceklerini ifade etmişlerdir:

“İsterdim. Biz zaten çocuğumuz olmadığı için ilk evlat edinme düşüncesi vardı. Ama belirli bir yaş sınırı olduğu için yaşımız geçtiğinden dolayı çok geç kalmışız. Yaş önümüze engel oldu. Tabii yaş tutsa da hemen evlatlık alamıyorsun. Çocukların biyolojik ailesinin durumu, onların isteği, devletin kuralları var.”(K7).

“Evlat edinmeyi en başından beri istedik ama çocuğun anne ve babası yaşadığı için evlatlık vermediler. Koruyucu aile olmak uygun görüldü. Yine sorduk kuruma evlat edinmeyi. Yine olumlu bir sonuç gelmedi.” (K20).

“Kendimiz evlat sahibi olduğumuz için düşünmedik. Ama çocuğu olmayan bir tanıdığımız vardı ona evlat edinmeyi önerdim. Onlar başvuru yaptı. Sonra kurumdan bana sordular nasıl bir aile diye sordular. Ben kefilim o aileye dedim. Çocuk evlat edinince şimdi aile içinde

huzurum yerine geldi diyor. Psikolojik olarak da çok iyi gelmiş. Hala arar sorar, teşekkür eder. Koruyucu aile ya da evlat edinmenin hiçbir farkı yok. Aynı kendi çocuklarımdan ayırmadan baktım. Aynı kendi çocuğun gibi bu çocuğa da emek veriyorsun. Çocuk da zaten sarılacak yer arıyor.” (K15).

Koruyucu ailelerle ilgili yapılan bir çalışmada, koruyucu ailelerin çocuk seçiminde belirli kriterlere dikkat ettiği sonucuna varılmıştır. Ailelerin genellikle küçük yaş grubunu tercih ettiği ortaya konulmuştur. Bu durumun uyum kolaylığı ve eğitim üzerinde etkili olma isteğiyle ilişkili olduğu belirtilmiştir. Ayrıca cinsiyet tercihinin ebeveyn deneyimine bağlı olduğu ve çocukların biyolojik aileleriyle ilişkilerinin de önemli bir kriter olduğu ifade edilmiştir (Soyer ve Akca, 2021, s. 32)Yapılan görüşmeler doğrultusunda, engel durumu olan bir çocuğa koruyucu aile olma isteği bazı ailelere göre daha önceden engelli bir çocuk kaybı yaşamış olmalarıyla ilişkilendirilmektedir. Bu durum kaybın arkasından oluşan duygusal boşluğu doldurma ve yeniden bakım verme motivasyonu ile açıklanabilir. Bazı ailelerde biyolojik çocukların kardeş isteği, bakıma muhtaç bir çocuğu aile ortamında bakım desteği sağlama arzusu, dini inançlar, aile değerleri ve yakın çevrenin etkisi gibi unsurlar etkili olmuştur. Bu bulgular, “yaşam öyküsünden beslenen motivasyonlar” metaforuyla açıklanmıştır. Bu bağlamda engelli çocuklara motivasyonları ve kararlar, koruyucu ailelerin sahip olduğu sosyal sermaye ile ilişkilidir denilebilir. Bu sürecin koruyucu aileye önemli katkılar sağladığı görülmektedir.

6.3. Sosyal Çevrenin Tutumları

“Kırılmalıya Karşı Dayanışma”

Engelli çocuk ve ailesi kabullenildiği ve ihtiyaçlarının karşılandığı bir toplum içinde yaşamaya ihtiyaç duyar. Çocuk ve aileye sağlanan destek, toplumsal yaşama uyum süreçlerini kolaylaştırmaktadır. Engelli çocuğa sahip aileler, karşılaştıkları güçlükler nedeniyle zaman zaman toplumsal ilişkilerden uzaklaşmaktadır. Toplum tarafından sunulan destek, çocuğun bakım süreci üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Engellilik konusunda toplumsal farkındalığın artması, çocuk ve ailesinin damgalanmadan ve dışlanmadan desteklenmesini sağlamaktadır. Bu nedenle, engelli çocuklar ve ailesi için toplumsal duyarlılığın yüksek olduğu bir toplumsal yapı önemlidir (Kuru Aktürk ve Ekim, 2023, s. 182).

Engel durumu olan bir çocuğun bakımını koruyucu aile olarak üstlenmek, bazı kişiler tarafından olumsuz olarak karşılanmaktadır. Araştırmaya katılan kişiler engelli bir çocuğa koruyucu aile oldukları için yakın çevrelerinin tepkilerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Genelde olumsuz tepkiler aldım. “Hiç aklın yok mu senin” diyenler oldu. “Artık çocukların büyüdü. Niye başına sardın?” diyorlar.” (K9).

“Yüzde seksen olumsuz tepki gösterdiler. Şöyle tasdik edip iyi ki almışsın diye destekleyen çok azdı. Napacaksın engelli çocuğu diyen çoktu. Neden engelli aldın, normal alsaydın sözlerini çok duydum. Benim tercihimdi desem de yok. Ama ben çocuğumu seviyorum. İsteyerek de aldığım için beni etkilemedi. Zaten çocuğumu da yeni kaybetmiştim. Yeni derken yani beş yıl geçmişti. Ama beş yıl öyle çok bir zaman değil evladını kaybettikten sonra. Bana iyi geldi engelli çocuk almak. Böyle aşırı tepki verenleri umursamıyorum artık. O benim çocuğum diyorum. Pişman mısın diyorlar bazen. Aldığıma asla pişman olmadım. Çevremdeki insanlara da bunu net belli ederim.” (K1).

Koruyucu ailelere yönelik olumsuz tutumlar, koruyucu aileler üzerinde dolaylı bir zorlanma yaratabilir. Sosyal çevre tarafından sürekli değerlendirilme algısı koruyucu aile hizmet sürecinin sağlıklı bir şekilde ilerlemesini olumsuz yönde etkileyebilir (Ayata

Küçükbükcü ve Yaşa, 2025, s. 2762). Katılımcıların engeli bulunan bir çocuğa koruyucu aile olduktan sonra yakın çevreleri tarafından olumsuz turum ve yaklaşımlarla karşılaştıkları görülmektedir. Tüm bu durumlarda, çocuğun kendini iyi hissetmesi, çevresine alışması ve kabul görmesi için ailelerin yaklaşımları şu şekilde ifade edilmiştir:

“Çocuğumu hiç engelli olarak görmedim. Normal bir insan olarak gördüm. Onu ayırmadım. O da bir insan. O da bizimle her yere gelebilir. Kesinlikle hiç kimseden engelli diye saklamadım. Engelli diye bir yere götürmemelik yapmadım. Tam aksine onu daha fazla sosyal aktivitelere götüreceğim diye çabaladım. O engelli diye kendimi de kısıtlamadım. Çocuğumu da yanımda her yere götürüyorum.” (K2).

“İster istemez dışlanma oluyor. Bu toplumumuzda hep yaşanan bir şey. Ama eskiye rağmen azaldı dışlamalar. Eskiden daha çok vardı. Ben de dışarıda biri bize garip bir şey var gibi çok dikkatli baktığı zaman “çok dikkatli baktınız bir şey mi sormak istediniz veya neden baktınız sizin de mi engelli çocuğunuz var” diyorum. Aslında amacım insan kazanmak. Çünkü aslında herkes özünde iyi ama engellilere karşı yaklaşım çok önemli. Sonra o kişilerle bir daha iletişim kuruyoruz, tanışıyoruz, görüşüyoruz, selamlaşıyoruz. Yani bize baktıklarında “sen bana ne bakıyorsun, ne var!” diye sert çıkışmıyorum. Dediğim gibi amacım insan kazanabilmek. Ben hep dışlayıcı durum hissettiğimde o insanların yanına yaklaştırdım çocuğumu, onlarla tanıştırdım. Engelli insan nasıl olur nasıl davranır diye bilmeyen insana kızmak yerine öğretmek bence en iyisi.” (K4).

Katılımcı, engelli çocuğa sahip olma sürecinde yaşanan kaybın ardından engelli bir çocuğa koruyucu aile olmasıyla çevresinden önyargılı ve dışlayıcı tutumlarla karşılaştığını ifade etmiştir. Bu tür yaklaşımlara karşı katılımcının toplumsal önyargıları dönüştürme amacıyla iletişimi sürdürdüğü ve etkileşimin önemine vurgu yaptığı görülmektedir. Katılımcı, temel amacı, engelli çocuklara yönelik toplumsal farkındalığı artırmaktır. Engelli çocuğu olan annelerde tükenmişliğe yol açan nedenlerin incelenmesini amaçlayan bir araştırmada da katılımcıların çoğunluğu çocuklarının engelliliğine yönelik olumsuz tepkilerle karşılaştıklarını, dışlanma ve acıma davranışlarına maruz kaldıkları belirtilmiştir. Tepkilerden rahatsızlık duyan kişilerin kendilerini kısıtlama yoluna başvurdukları ortaya konulmuştur. Buna rağmen engelli çocuğu olan annelerin, aile ve sosyal çevrelerinden destekleyici ve olumlu değerlendirmeler almaları, sosyal çevre ile iletişimlerinin devamlılığını sağlamaktadır (Ersoy ve Buluş, 2019, s. 771). Araştırmada katılımcıların, çocukların engelli olmasına bağlı olarak çevreden tepkiler aldıkları ve bu nedenle çocuklarını rahatsızlık duyulan ortamlara götürmedikleri ifade edilmiştir:

“Olumsuz tepki gösterenler oldu. Neden engelli çocuk aldın diye büyük tepki gösterenler oldu. Bir arkadaşımın yanına gitsem çocukla ilgili işte annesi neden bırakmış niye kimse bakmamış sen niye aldın dediği zaman ondan uzaklaşıyorum. Genelde böyle soruların sorulmayacağı yerlere götürüyorum çocuğumu. Oralarda oynuyor.” (K5).

“Karşılaştım. Bazı akrabalarından dışlama ile karşılaştım. İlişkilerimizde azalma oldu. Çocukla uzun süre vakit geçirilmek istenmiyordu. Kısa süreli görüşmelerde arkadaş, akraba çok. Ama uzun süreli oturmalarında çok sıkıntı oluyor. Böyle olunca sosyalleşme sifra iniyor, istemiyorlar seni. Mesela bir akrabana gidiyorsun. Çocuk orda özel durumundan dolayı farklı davranışlar gösterebiliyor. Yani belli bir saatten sonra çocuğun konuşması, hareketleri artıyor ya hiperaktif olunca. O insanların rahatsız olduğunu hissediyorsun. Senin yüzüne sorun yok, tamam şöyle, böyle diyorlar ama sen kendin de geriliyorsun. Misafirlik dönüşü içine bir hüzün çöküyor. Sonra kendin çevreden soyutlamaya başlıyorsun veya o insanlarla aranı açıyorsun. Böyle böyle bu zamana geldik.”(K11).

“Neler neler duyduk. Senin çocuğun değil. Kan bağı yok. Neden aldın? Neden istedin? Paraya mı ihtiyacın vardı? Sana günah. Kız çocuğu alırsan eşine günah. He şeyi söylediler. Çok ağladığım günler oldu. Hatta sosyal hizmet çalışanlarıyla paylaştım. Onlar da sağ olsun bana destek verdiler. Atlattık şükür. Şimdi herkese laflarımı söylüyorum artık. Çocuk ilk geldiğinde çok zayıflamıştım. Hem, çevredekilerin psikolojik etkileri. Hem çocuğun hareketliliği derken mahvolmuştum. Genelde çocuğa karşı söylemiyorlardı tabii ama bana söylüyorlardı. Çocuğa hiç yansıtmadım. Bazı kısımlar çok benimsediler. Eşimin iş yerindeki arkadaşları çocuğu çok seviyorlar. Biz de bol bol konuştuk. Bu senin amcan bu senin dayın, bu senin halam gibi. Akrabalarını öğrettik. Sevgimizi gösterdik.” (K12).

Çocukların engelli olmasından dolayı dışlandıkları görülmektedir. Katılımcılar çevreden gelen olumsuz tepkilere rağmen bakımını üstlendikleri engelli çocukların çevresine uyum sağlaması ve toplumda engelli bireylere yönelik önyargıların kırılması amacıyla çocukları farklı ortamlara götürdüklerini belirtmişlerdir. Ayrıca engelli çocuklara koruyucu aile oldukları için yöneltilen olumsuz tepkilere karşın, bu söylemleri dikkate almadıklarını ve asıl amaçlarının çocuğun bakımını sağlamak olduklarını belirtmişlerdir. Bu süreçte çocuğun çevresine alışması ve olumsuz tutumlara verilen tepkiler dikkat çekmektedir. Bu durum “kırılmalığa karşı dayanışma” metaforunu ortaya çıkarmıştır. Sosyal sermaye açısından bu durum, koruyucu ailelerin olumsuz sosyal ilişkiler karşısında koruyucu ve destekleyici ağlar oluşturma yoluyla çocuğun iyi oluşunu güçlendirmeye yönelik dayanışma temelli yöntemler geliştirdiklerini göstermektedir.

6.4. Aile İçi İlişkiler

“Uyum Zinciri”

Koruyucu ailelerin koruyucu aile olmadan önce biyolojik çocuklarını bu duruma hazırlamaları oldukça önemlidir. Çünkü koruyucu ailelik yalnızca ebeveynlerle sınırlı bir sorumluluk değildir. Aile üyelerinin de çeşitli sorumlulukları bulunur. Bu süreçte koruyucu ailelerin kendi çocuklarını da dahil etmesi biyolojik çocuklar ve koruyucu ailesi olunan çocuklar arasındaki uyumu kolaylaştırır (Daşbaş, 2015, s. 68). Yapılan araştırmada engel durumu olan bir çocuğa koruyucu aile olmada koruyucu ailelerin kendi çocukların bu süreci nasıl karşıladıkları, uyum sorunları ve tüm bunların aile içi dengeleri nasıl etkilediği aktarılmıştır:

“Çok sevdiler. Özellikle oğlanı aşırı sevdiler. Zaten ben onlarla koruyucu aile olmadan önce konuştum. “ Böyle böyle bir durum olacak, bir çocuk gelecek, sizin kardeşiniz gibi çocuk gelecek, hani istemiyorsanız, kıskançlık yapacaksanız ben bu yola hiç girmeyeyim” diye başından dedim. “ Hayır, anne gelsin” dediler. Bir de benim çocuklar bir şeye ilgi göstermeyi çok severler. Umursamaz değiller. Çok sevindiler yani onlar için de iyi oldu.” (K9).

“İlk zamanlar biraz oldu. Olmaz mı? Kaynaştırmaya çalıştık. Hatta normal olan çocuklarda on sekiz yaşında koruyucu ailede kalma süresi doluyor. Bizim kız engelli olduğu için üstümüze aldık. Alana kadar da kendi çocuklarımız, torunlarımızın akılları çıktı. Bu zamana kadar baktığımız çocuk bize verilmezse nereye gider, ne hale gelir, perişan olur, geri vermeyiz dediler.” (K17).

“Normal kardeşler de tartışıyor ya o tarz sorunlar oldu. Ama çok büyük problemler yaşanmadı. Hani çocuğu neden aldınız? diye bu tarz yaklaşımları hiç olmadı.” (K18).

Koruyucu aileler ile çocuk arasındaki uyum süreci, aile üyeleri ile çocuk arasındaki iletişimin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesiyle oluşmaktadır. Koruyucu ailelik sabır ve farkındalık gerektiren bir deneyim olup, aile bireylerinin birbirine uyum sağlayabileceği destekleyici bir ortamın oluşturulması gereklidir. Uyum sürecinin sağlıklı ilerlemesi için

aile içi iletişimin güçlü olması, çocuğun yeni aile yapısına daha kolay uyum sağlamasına katkı sunmaktadır. Bu bağlamda çocuk, mevcut aile düzenine dâhil olurken sistemin dengesi ve sınırlarının korunması, hem bireysel gelişimi hem de aile bütünlüğünün sürdürülebilirliği açısından önemlidir (Umay ve Yıldız, 2025, s. 130). Katılımcı ifadesi bu görüşü desteklemektedir:

“Çok etkilenmedi çocuklarım. Ben onlara anlata anlata alıştırdım. Siz de böyle olabildiniz, sizin de anneniz, babanız olmayabilirdi. Kendinizi onun yerine koyun diye anlattım. Sağolsun çocuklarım da anlayışla karşıladılar.” (K21).

Kardeşler arasındaki ilişki, insan yaşamındaki en güçlü bağlardan biridir ve çok erken yaşta oluşmaya başlar. Birlikte geçirilen zaman ve ortak deneyimler bu bağı güçlendirir. Kardeşler, yaşam boyunca birbirlerine hem duygusal hem de gerektiğinde maddi destek sağlayan önemli bir iletişim ve dayanışma ağı oluşturur (Uzunoğlu, 2019, s. 43). Uyum sürecinde koruyucu ailesi olunan çocuk ve biyolojik çocukların ilişkilerinin önemi katılımcı tarafından şu şekilde aktarılmıştır:

“Zaten kendi oğlum istiyordu bir kardeşim olsun diye. Ben hep şuna inanıyorum. Sevgi paylaştıkça azalmıyor, daha da artıyor. Sofradaki ekmeğimiz ikiye bölündü ama sevgimiz bölünmedi. Kendi çocuğumda kardeşi gibi gördü. Oğlum kardeşini sahiplenerek büyüdüler.”(K20).

Katılımcıların koruyucu aile olduktan sonra aile üyeleri ve koruyucu ailesi olunan çocuk ile ilgili yaşanan uyum süreçleri birbirinden farklılık göstermektedir. Bazı katılımcılar biyolojik çocukları ve koruyucu ailesi oldukları çocuklar ile ilgili kısa dönem uyum problemleri yaşamışlardır. Koruyucu ailelerin tamamı koruyucu aile olmadan önce bu düşüncelerini kendi çocuklarıyla paylaşarak ortak karar verdiklerini belirtmişlerdir. Bu durum aile üyeleri ve koruyucu ailesi olunan çocuk ile daha çabuk uyum sağlamasını kolaylaştırmıştır. Yapılan bir araştırmaya göre, koruyucu aileler koruyucu aile olmadan önce çocuklarıyla ortak karar vererek bu sürece başladıkları belirtilmiştir. Bu durum, biyolojik çocukların koruyucu ailesi olunan çocuğa daha çabuk alıştıklarını ve daha kısa sürede uyum sağladıklarını ifade etmişlerdir (Daşbaşı, 2015, s.79-80). Bu bağlamda aile ortamı içinde büyüyen çocuklar, toplumsal hayata daha kolay uyum sağlayabilirler. Sorumluluk sahibi, empati kurabilen ve işbirliğine açık bireyler haline gelirler. Bu nedenle sosyal sermayenin koruyucu ailelerde tesis edilmesi bakıma ve korunmaya ihtiyaç duyan çocuklar bir yapının oluşmasına katkı sağlar. Koruyucu ailelerde biyolojik çocuk ile aile yanına yerleştirilen çocuklar arasında başlangıçta oluşan uyum sorunlarının, ebeveynler tarafından ayrıştırma yoluna gidilmeden yönetilmiş olması dikkat çekmektedir. Bu durum aile içi güven, koruyucu aile üyeleri ve çocuk arasındaki etkileşimin sürekliliğini artırarak çocuklar arasında uyum sürecinin yönetilmesini sağlar. Dolayısıyla koruyucu ailelerde sosyal sermaye, çocuklar arasındaki ilişkilerin sürdürülebilir olmasında önemli bir rol oynar.

6.5. Bakım ve Günlük Yaşam

“Bakım emeği”

Engelli çocukların bakımı konusunda bazı güçlüklerle karşılaşmaktadır. Koruyucu ailelere çocukların günlük bakım hizmetlerini nasıl verdiği, bakım sürecinde karşılaşılan sorunlarla nasıl başa çıktıkları sorusu yöneltilmiştir. %100 engeli bulunan çocuğun koruyucu ailesi bakım sürecini ve bakım sürecinde karşılaştığı zorluklarla nasıl başa çıktığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Benim çocuğum yemek yiyemiyor. Hortumla mideden mama ile besleniyor. Günlük mama ihtiyacını 2-3 saat arayla veriyorum. %100 engelli olduğundan bez kullanıyor. Bezini de günde 3-4 kez değiştiriyorum. Kışın haftada bir, yazın da 2-3 günde bir eşimle birlikte banyosunu yaptırıyoruz. Bunun dışında hasta olduğu için düzenli kontrole götürüyoruz. Diğer engelli çocuklar gibi olmadığı için oyun oynamıyoruz. Etkinlik yapamıyoruz. Bizim tek etkinliğimiz yani onu mutlu eden şey benim ona sarılmam. Hiçbir şey anlatmasa da bunu anlıyor, hissediyor. Ben de hissediyorum”(K1).

Çocukların bakım sorumluluğu ve ortaya çıkan güçlükler, bakım veren aile bireyini etkilemektedir. Aile üyelerinin yaşadıkları güçlükler ve ihtiyaçların anlaşılması için deneyimlerinin anlaşılması önemlidir (Çavdar vd., 2021, s. 33).

Otizm, 4 yaşında ve özel eğitim okuluna giden çocuğun koruyucu ailesi günlük yaşam düzenini ve karşılaşılan zorlukları ve çözümlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Sabah kalkınca mama içiriyorum, bezini değiştiriyorum. Okula hazırlıyorum, kahvaltısını yaptırıyorum. Okula geliyoruz. Onu çıkış saatine kadar bekliyorum. Sonra eve gidiyoruz, yemek yiyoruz, biraz da oynuyoruz. Yatıyoruz.” (K5).

“Çözüm odaklı olmaya çalışıyorum. Mesela çocuk eve geldiği zaman 3 ay zorlandık. Banyoya girmek istemiyordu. Onun ilgisini çekebilecek şeyler yaptım, suyu sevdirdim. Şimdi de sudan çıkaramıyoruz, çok seviyor.”(K5).

“Büyük bir sabırla alta kaçırma sorununu hallettik. Çok yıprandım. Çok psikolojim bozuldu ama çok şükür üstesinden geldik.” (K9).

“Aşırı titiz olduğu için defalarca elini yıkar. Kendi yaptığımız peynir, sucuk var. Onları bile yemez. Ellerini sürekli yıkar durur. Her yeri ıslak mendille siler. Biz de bu takıntısını unutturmaya çalışıyoruz ama olmuyor. Sabrediyoruz.” (K19).

Katılımcının ifadesinden de görüldüğü üzere günlük bakım pratikleri, engelli çocukların ihtiyaçları ve engel türlerine bağlı olarak çeşitlenmektedir. Engelli bir çocuğun bakımının giderilmesinde aile üyelerinin desteği önemli bir rol oynamaktadır. Araştırmada çocukların günlük bakım ihtiyaçlarını karşılamada genellikle koruyucu annenin emeği ön plana çıktığı belirlenmiştir:

“Annelik görevi. İşleri kendim hallediyorum.”(K2).

“Genelde hep kendim yapıyorum. Ama çocuk bebekken özellikle ilk zamanlar kendi kızım, eşim, oğlum hep beraber ilgileniyorduk. Zaman geçtikçe tek başıma yürütür oldum.” (K3). Bakım emeğinin genellikle koruyucu anneler üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Yetişkin engelli çocuğu olan ailelerin gelecek algıları konusunda yapılan bir araştırmada araştırmaya katılan katılımcılarının büyük bir kısmı çocuklarının öz bakım ihtiyaçlarının anneler tarafından karşılandığı belirtilmiştir. Anneler, babalardan ziyade varsa kız çocuklarıyla daha çok iş bölümü yapmayı tercih ettikleri ifade edilmiştir. Babaların annelere kıyasla çocukların öz bakım ihtiyaçlarının karşılanmasında geri durdukları ortaya konulmuştur. Bu durum çocukların bakımının anneye ait bir sorumluluk olarak görüldüğünü ifade etmektedir (Gündüz Efendi ve Özada Nazım, 2022, s.568).

Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin stresle baş etme yöntemlerinin değerlendirilmesini amaçlayan bir çalışmada, engelli çocuğa bakım veren kişinin genellikle anne olması ve zamanının büyük bölümünü çocukla geçirmesi, çevresinden yeterli destek alamaması, annenin sosyal yaşamdan uzaklaşmasına ve stresle başa çıkma yeteneğinin azaldığı ortaya konulmuştur (Ayyıldız vd., 2012, s.1). Dolayısıyla engelli olan çocukların bakımında sosyal destek oldukça önemlidir. Koruyucu ailelerin çocuğun

günlük bakımını sağlamada karşılaştığı zorluklar ve aile üyeleri arasında iş bölümü, birliktelik ve destek şu şekilde ifade edilmiştir:

“Oğlumdan destek görüyorum. Gözü kapalı bakar, gözünün önünden ayırmaz. Ben olmadığım zaman mamasını yedirir.” (K5).

“Ben kolumdan ve dizimden rahatsızım. Kendi oğlum bana yardımcı oluyor. Çocuklar dışarı çıkmak istediğinde eşim çıkarır. Babası çok sever çocukları. Bazen çocuklara kitap okur, masal okur. Bazen abileri okur. Genelde bütün iş ben de oğlumla eşim bana yardımcıdır.” (K9).

Ebeveynlerin bakım verme sürecini dengeli bir şekilde yürütmeleri çocukların bakım ve gelişim süreçlerine olumlu katkılar sağlayacağı öngörülmektedir (Ören ve Aydın, 2020, s. 303). Engelli çocukların bakımını üstlenen koruyucu ailelerde ise çocukların günlük bakım hizmetlerini verirken aile üyelerinin iş bölümü yaptıkları görülmektedir. Çocuğun bakım sorumluluğu genellikle koruyucu anneler tarafından üstlenilmektedir. Koruyucu babalar ise genellikle çocuğu dışarı çıkarma, birlikte zaman geçirme gibi sorumlulukları yerine getirmektedirler.

Yapılan görüşmeler doğrultusunda koruyucu ailelerin çocuklara sunduğu günlük bakım hizmetleri sadece fiziksel ihtiyaçların karşılanmasıyla sınırlı olmayan bir bakım emeğini ortaya çıkarmaktadır. Bakım emeği, genellikle gündelik hayatın içinde sıradanlaşsa da çocuğun iyi oluşu açısından öneme sahiptir denilebilir. Ailelerin üstlendikleri sorumluluklar ve iş bölümü, sosyal sermaye bağlamında değerlendirildiğinde, sosyal sermaye unsuru olan karşılıklılık ve dayanışmanın bakım sürecinde görünürlüğü de ortaya çıkmaktadır. Aile içinde bakım emeğinin paylaşımı, karşılıklılık ilişkilerini güçlendirebilir. Bu bağlamda bakım emeği, aile içi sosyal sermayenin üretilmesine katkı sağlamaktadır. Ancak iş bölümü çerçevesinde ele alındığında, bakım çoğunlukla kadınlar tarafından üstlenilmektedir. Bundan dolayı bakım emeği, koruyucu ailelerde bir yandan sosyal sermayeyi güçlendirirken, diğer yandan eşitsiz bir sorumluluk yükü getirmektedir.

6.6. Duygusal İlişki ve İletişim

“Kalpten kurulan aile”

Bireylerin en temel ihtiyaçlarından birisi “ait olma” duygusunu tatmin etmedir. Aile, bireyin aidiyet ve bağlılık ihtiyacının en güçlü şekilde karşılandığı temel kurumdur. Günümüzde artan bireyselleşmeye rağmen, samimi ve güvenli bir aile ortamı, hem ebeveynler hem de çocuklar için önemli bir doyum alanı oluşturmaktadır (Yılmaz, 2004, s. 139).

Koruyucu aile hizmeti, çocuğa güvenli bir yaşam alanı sunma, aile ortamı içinde ilişkiler kurmasını sağlama ve tüm ihtiyaçlarının sağlanması bakımından önemli bir işleve sahiptir (Certel, 2024, s.351). Bu bölümde, çocukla kurulan duygusal bağı daha iyi açıklamak için duygusal ilişkiler, sevgi ve güven ile aile içi iletişimin etkisi ele alınmıştır. Koruyucu aileler ve çocuk arasında kurulan sevgi, güven ve iletişim ilişkisi şu şekilde aktarılmıştır:

“Sevgi oluştu mu her şey oluyor. Sevgiyle bağ da geliyor, güven de oluyor. Tabi sabır da önemli sabretceksin. Sevgi, sabırı besliyor. Annem annem diye paylaşamazlar beni. Oğluma geçen “Allah razı olsun, hiç kıskanmadın çocukları” dedim. “Sen öyle bir annesin ki üçümüze de yetiyorsun” Dedi. Oğlum da sorun yaşatmadı evde yani.” (K23).

“Oluştı. Ona sevgimiz zaten onu kurumdan ilk aldığımız an başladı. Bağırmıza bastığımız zaman bağlılık oluştu. Bağırmıza nasıl bastıysam ben doğurmasam da benim sütüm geldi emzirdim. Hatta o zamanlar Ankara’da müsteşar gelmişti. Bu durumu ona söyledik. Hatta

Hacettepe Üniversite Hastanesi'nde bunun araştırması yapılmış. Biyolojik annesi olmasan bile sütün gelebilirmiş.” Ama çok zor emzirmek istemedim. Çünkü göğsümde kitle vardı çocuğa zararı olur diye korktu. Ama emzirdikten sonra o kitle kaybolmuş, kızım da bana şifa oldu.”(K3).

Koruyucu ailelerde sosyal sermayenin oluşabilmesi için belirli bir zaman ve çabaya ihtiyaç vardır. Sosyal sermaye, bir anda kazanılacak bir yapıya sahip değildir. Bunun için belli bir emek, güven ve sevgi bağının olması gerekmektedir. Sosyal sermaye, koruyucu ailelerin çocuğa her açıdan emek vererek oluşturabildiği gibi, çocuk var olan bir sosyal sermaye ağına aileye güven duyarak katılabilir.

Koruyucu ailelerde bakım süreci, ilgi ve şefkat kaynaklı duygusal ortamın oluşturulmasını da kapsar. Bu bağlamda, duygusal ortamın oluşturulması, koruyucu aile hizmetinin niteliğini belirleyen başlıca unsurlardan biridir. Bu bakımdan bakım sürecinin niteliğini artıran ilişkiler, literatürde duygusal emek olarak kavramsallaştırılmıştır (Ayhan ve Şaşman Kaylı, 2023,s. 54). Bakım emeğinin, duygusal bağlanmayı güçlendirdiği 48 yaşında, kadın, 12 yıldır koruyucu aile olan katılımcı tarafından şu şekilde dile getirilmektedir:

“Bize ilk geldiğinde daha bebektir. 38 günlüktü. Hiçbir şeyin farkında değildi. Aramızdaki bağ kendiliğinden gelişti. Onun ihtiyaçlarını karşılamak, uyku saatinden, beslenmesine, hastane işlerinden her yönde yanında olmak, ilk adımlarını görmek, ilk kelimelerini duymak, yani büyürken her süreçte bütün durumları beraber yaşadıkça bağımız pekişti.”(K3).

Katılımcı, koruyucu ailelik sürecinde çocukla kurduğu ilişkinin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca çocuğa sunulan sıcak bir aile ortamının duygusal yakınlığı artırdığı ifade edilmiştir. Benzer şekilde, çocuğun engelli olması nedeniyle daha fazla sevgiye ihtiyaç duyduğu düşünülmekle birlikte, katılımcıların çocuğa yönelik koruyucu tutumu şu sözlerle dile getirilmiştir:

“Hem engelli olduğu için hem de ailesi olmadığı için kendi çocuğundan bile daha üstün ilgi gösteriyoruz. Biraz kendi çocuklarımıza nazaran pozitif ayrımcılık yaptık”.(K17).

“Geçen sene adamın biri bana dedi ki “engelli diye geri vermeyi düşündün mü hiç? Ben de koruyucu aileydim geri aldılar çocuğu benden” dedi. “Sen nasıl bir düşünceye sahipsin bu çocukların engeli normal mi olur çocuk çocuktur. İyi yapmışlar, sen de bu düşünce varken sen hiçbir şey yapamazsın” dedim. Nasıl geri verebiliriz? Ben inanın biri bana geri vermek fikrini söylediği zaman tüylerim diken diken oluyor. Onun başkasına gitmesi, tanımayan bir ailenin alması düşüncesi bile çok kötü, çok zor”. (K4).

Yapılan bir çalışmada (Ayhan ve Şaşman Kaylı, 2023, s. 67) koruyucu aile olma sürecinin temelinde sevgi unsurunun yer aldığı, çocuk ile kurulan ilişkinin zaman içerisinde güçlü bir duygusal bağlanmaya dönüştüğü ortaya çıkarılmıştır. Bu doğrultuda, koruyucu aileliğin yalnızca bir görev ya da iş olarak değerlendirilmemesi, karşılıklı duygusal ilişki ve aidiyet temelli bir ilişki biçimi olarak ele alınması gerektiği belirtilmiştir.

Aile veya yakın arkadaş çevresiyle kurulan ilişkiler, bireye destek sağlayan en güçlü sosyal sermaye kaynaklarından (Woolcock ve Narayan, 2000, s. 230). Koruyucu ve çocuk arasında kurulan sağlıklı ilişkiler çocuğun gelişimini destekleyerek aile içi denge ve sürekliliğin korunmasını sağlar. Yapılan görüşmelerde çocukların istek ve ihtiyaçlarını ifade edebilmesi, onaylanmayan davranışlar karşısında koruyucu ailelerin yaklaşımı ve bu yaklaşımlar doğrultusunda çocukların tutumu şu şekilde aktarılmıştır:

“Genelde kızım mesela yeni bir şey çıksa arkadaşlarından onu görse hemen ister. Gidip o istediği şeye bir bakarız. Onayladığımız bir şeyse konuşarak hallediyoruz. O da anlıyor, seslenmez yani.” (K7).

“Markete her gittiğimizde istediklerini alırlar. İkinciye izin veririm ama üçüncü şey sınır koyarım.”(K9).

Çocuğun bakımını üstlenen ve gelişim sürecinde temel ihtiyaçlarını karşılayan aile, sadece temel gereksinimlerin giderilmesiyle sınırlı değildir. Aynı zamanda çocuğun duygusal ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmasında da önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu bağlamda, güven ilişkisi ve sevgi görme gibi gereksinimler, çocuğun sağlıklı kişilik gelişimi açısından önem taşımaktadır. Koruyucu ailelerin ifadeleri, çocukla kurulan ilişkinin zaman içinde sevgi, güven ve bağlılık oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Sosyal sermaye yaklaşımı açısından değerlendirildiğinde, annelik rolünün üstlenilmesi, çocuğa yönelik ilgi ve bakımın sürekliliği, koruyucu aile ve çocuk arasında karşılıklı güvenin inşasını oluşturmaktadır. Bu süreçte sevgi ve bağlılık duyguları giderek pekişmektedir. Bu bağlamda, koruyucu ailelik, bir bakım modeli olmanın yanı sıra güvene dayalı sosyal ilişkilerin üretildiği bir alan olarak değerlendirilmektedir. İlginin ve bakımın artmasıyla birlikte gelişen duygusal yakınlık, sosyal sermayenin önemli unsurlarından biri olan “güven” unsurunun güçlenmesini sağlamaktadır. Koruyucu aile ve çocuk arasındaki iletişim, güven ve sevgi bağı oluşması, çocuğun kendini güvende hissetmesini sağlar. Güven ve sevgi ile kurulan bu ilişki, çocuğun gelişimine katkıda bulunur. Bu yönüyle koruyucu aile, çocuğa sadece bakım veren bir yapı değildir. Aynı zamanda çocuğun duygusal gelişimini destekleyen, çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurmasını sağlayan bir sosyal sermaye kaynağıdır denilebilir.

6.7. Geleceğe Yönelik Kaygılar

“Belirsizlikler Alanı”

Engelli bir çocuğa sahip olmanın ebeveynlerin geleceğe yönelik endişelerini artıran temel faktörlerden biri olduğu söylenebilir. Nitekim engelli çocuğu olan 145 aileyle görüşülen bir araştırmada ebeveynlerin %35.2’si çocuklarının engel durumundan dolayı çocuklarının geleceklere ile ilgili kaygılarında belirgin bir artış olduğu ortaya çıkarılmıştır (Şimşek vd., 2015). Araştırmada koruyucu ailelerin çocukla ilgili korku duyduğu durumlar, çocuklarla ilgili geleceğe yönelik endişelerin ne olduğu açıklanmıştır.

“Biz hayatta olmasak ortada kalır, kendini ifade edemediği için zorlanır diye endişemiz oluyor. Biz olmasak kendi çocuklarım kol kanat gerer ama bilmiyorum ama çok zor. Bizim gibi olmaz.” (K16).

“Başına bir şey gelmesinden korkuyorum. Ben ölmeden sağlıklı bakmayı nasip etsin Allah’ım.”(K21).

Yapılan araştırmada engelli çocukların bakımını üstlenen koruyucu ailelerin, çocukların geleceğine ilişkin olarak, koruyucu aile ebeveynlerinin vefatı durumunda bakım sorumluluğunu kimin üstleneceği, kendilerini ifade edip edemeyecekleri gibi konularda çeşitli kaygıların dile getirildiği görülmektedir. Karakuş ve Kırılıoğlu’na göre (2019, s. 106-107), engelli bir çocuğa sahip olmanın yol açtığı endişeler genellikle çocuğun gelişim süreci, kaybedilme ihtimali ve annenin çocuktan önce yaşamını yitirmesi durumunda bakımın nasıl sürdürüleceğine ilişkin kaygılardan oluşmaktadır. Bu araştırmada da benzer bulgulara ulaşılmış olmakla birlikte, çalışmayı diğer araştırmalardan ayıran temel farklılık, çocukların devlet koruması altında olmasıdır. Bu nedenle engelli çocukların

bakımının devlet güvencesi kapsamında sürdürüleceğine dair katılımcılarda belirgin bir güven duygusunun oluştuğu ifade edilmiştir:

“Şimdi devletin korumasında olduğu için o kadar bir endişemiz yok. Bize bir şey olsa devlet yine koruma altına alır. Gücümüz, sağlığımız yettiği müddetçe biz bakmaya devam edeceğiz.” (K17).

Katılımcının ifadesiyle çocukların devlet koruması altında olmasına bağlı bir güven duygusu dile getirilmiştir. Ancak koruyucu ailelerin bakım verdikleri çocukların devlet koruması altında olması nedeniyle çocuğun biyolojik ailesine ya da kuruma geri verilme ihtimaline ilişkin bir endişe de bulunmaktadır. Bu durum, koruyucu ailelerde bağlanma sürecini etkileyen ve belirsizlik hissini artıran özgün bir kaygı alanı olarak öne çıkmaktadır. Böylece mevcut araştırma bulgularını önceki çalışmalardan farklılaştırmaktadır. Bu endişe katılımcı tarafından şöyle ifade edilmiştir:

“Kızımın kendi biyolojik abisi de yurttan büyümüş ve on sekiz yaşında atandı, memur oldu. Bazen kızımın telefonda görüştüklerinde seni de yanıma alacağım diyor. Eğer gitmek isterse nasıl olur, abisiyle anlaşabilir mi, geçinebilirler mi, nasıl yaşar? diye endişelerim oluyor. Tabii ki böyle bir hakkı var. Ben koruyucu aile oldum, çocuk öz ailesini tamamen silsin, unutsun, aramasınlar gibi bir düşüncem hiçbir zaman olmadı. Sadece bu zamana kadar bizim yanımızda yaşamaya alıştığı için bizim ona verdiğimiz değeri verebilirler mi gibi düşüncelerim oluyor.” (K21).

Koruyucu aile yönetmeliğine göre, koruyucu aile bakımındaki çocukların, gerekli durumlarda biyolojik ailelerine veya kurumsal bakım ortamına geri döndürülebilir (KAY,2012, md.21-1). Bu durum koruyucu aileler tarafından süreç başında bilinerek kabul edilmektedir. Ancak bakım sürecinin ilerlemesiyle birlikte çocukla kurulan duygusal bağın güçlenmesi, ayrılık ihtimaline yönelik isteksizliği artırmaktadır. Bu bağlamda katılımcıların ifadeleri, bağlanma sürecinin doğal bir sonucu olarak ayrılık fikrinin endişe verici bir durum haline gelebildiğini ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgular, çocukların kuruma geri dönmekten çok koruyucu ailelerinden ayrılmakta zorlandıklarını ve aralarında kurulan duygusal bağın kopmasını istemediklerini göstermektedir. Ayrıca, çocukların devlet koruması altında olması nedeniyle, ailelere bir şey olması durumunda devletin çocuğa yeniden bakım sağlayacağına dair bir güven duygusunun da bulunduğu ifade edilmiştir. Bu durum, bazı koruyucu ailelerde ayrılık ve bakımın sürekliliğine yönelik endişeleri azaltan bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bulgular, bir yandan güçlü bağlanmaya bağlı ayrılık kaygısını ortaya koyarken, diğer yandan çocuğun devlet güvencesi altında olmasının bazı ailelerde kaygıyı azaltan bir güven unsuru olarak algılandığını göstermektedir

6.8. Beklentiler ve Öneriler

“Bilgi ve kaynakların sağlanması gerekliliği”

Türkiye’de koruyucu ailelere yerleştirilen çocukların %10’undan fazlasını engel durumu olan çocukların oluşturduğu bilinmektedir (TC. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı). Bu oranın engel durumu olmayan çocuklara kıyasla az olmasının nedenleri koruyucu aileler tarafından şu şekilde aktarılmıştır:

“Bence en büyük sebebi bakımının zor olması. Mesela çocuk şeker hastası olabilir. Anlamazsın, onun şekeri çıktı mı düştü mü? Mesuliyet almak kolay bir şey mi? Tabii normal çocukların da bakımı sorunları olmayacak diye bir şey yok yani. Sonradan da engelli olabilir. Ama işte insanlar bunu göze almaktan çekinebiliyor. Engelli çocukların eğitim ihtiyaçları

daha özel. Ayriyeten özel eğitim aldirmek gerekiyor. Bence sorumluluğun daha ağır olmasından dolayı insanlar çekiniyor.”(K7).

“Ailelerin sorumluluk almaktan çekinmesine bağlıyorum. Aslında devlet çocuğa bütün maddi destekleri sağlıyor. Bakımı, ihtiyaçları her konuda aileye maddi bir yükü olmuyor. Ama yine de birçok kişi engelli bir çocuğun bakımı için daha fazla sorumluluk ve zaman gerektiğini düşünüp bu sorumluluğu almak istemiyorlar, uğraşmak istemiyorlar. Bir de çevredekilerin bakışlarından çekiniyorlar.” (K5).

Katılımcıların değerlendirmelerine göre, engelli çocukların koruyucu aile yanına yerleştirilme oranlarının düşük olmasının temel nedenleri, bakım sürecinin güçlük içermesi, sorumluluğun fazla olması ve bireylerin yükümlülükten çekinme eğilimi yer almaktadır. Ayrıca bakım emeğinin süreklilik gerektirmesi ve kişisel zamandan feragat edilmesi zorunluluğu da bu durumu etkileyen önemli faktörler olarak belirtilmektedir. Bu bulgular, koruyucu ailelik sürecinin özellikle engelli çocuklar söz konusu olduğunda yoğun emek ve uzun süreli bağlılık gerektirdiğini ortaya koymaktadır.

Türkiye’de engelli çocukların koruyucu aile hizmetinden yararlanma oranının oldukça düşük olduğu belirtilmiştir. Engelli çocukların koruyucu aile yanına yerleştirilme oranlarının düşük olması, sistemin erişilebilirlik ve yaygınlık açısından geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. (İzci, 2020, s.158).

Daha fazla kişinin engel durumu olan çocuklara koruyucu aile olması için neler yapılabileceği araştırmaya katılan kişiler tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

“Ekonomik olarak engelli çocuk bakan kişilere daha çok destek verilmesi lazım. Kendim için söylemiyorum. Ben parası olmasa da bakarım. Ama başka insanlar bakacaksa bile maddi olarak yüksek bir tutar bekliyor. Bu çocukların daha çok ihtiyaçları oluyor. Devletin maddi desteği artsa engelli çocuk alıp bakarlar.”(K23).

“Kalabalık toplantılarda, camilerde böyle yerlerde konusu geçse daha fazla çocuğun koruyucu ailesi olabilir. Allah katında özürsüz çocuklara bakmanın büyük bir sevabı olduğunu anlatmak yaygınlaştırabilir. Önemli olan daha fazla dile getirmek.” (K9).

Koruyucu aileler tarafından engelli çocukların tercih edilme oranlarının düşük olması engelli çocukların kurum bakımında daha uzun süre kalmalarına neden olmaktadır. Bu bağlamda engelli çocukları da kapsayan özel ihtiyaç sahibi olan çocukların aile temelli bakım hakkından tam olarak yararlanabilmesi için koruyucu aile hizmetinin güçlendirilmesi gerektiği söylenebilir (Ervüz ve Türk, 2025, s.466).

Koruyucu Aile Yönetmeliği’ne göre, her çocuk için devlet tarafından düzenli olarak maddi destek sağlanmaktadır. Katılımcılar tarafından maddi desteğin artırılması, daha fazla kişinin engel durumu olan çocuklara koruyucu aile olma isteğini güçlendireceği belirtilmiştir. Kibaroğlu ve Zengin (2024) tarafından yapılan araştırmada da devlet tarafından çocukların eğitim, sağlık vb. ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik ekonomik destek sağlanmasına rağmen katılımcıların ekonomik imkanlarının sınırlı olması gerekçesiyle koruyucu aile olmaya yönelik olumsuz düşüncelere sahip olduğunun tespit edilmesi, benzer sonuçların elde edildiğini göstermektedir.

Kınık (2021, s.1047), koruyucu ailelerin görüşleri doğrultusunda, koruyucu aile hizmetinin yaygınlaşması için televizyon ve sosyal medya aracılığıyla bilgilendirici tanıtımlar yapılması, sempozyum ve konferansların düzenlenmesi, mevzuat desteğinin güçlendirilmesi, deneyimli koruyucu ailelerin tecrübelerini paylaşması ve başarılı aile örneklerinin görünür hale getirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Ayrıca koruyucu

ailelik konusunun dizi ve filmlerde ele alınması, gönüllü ailelik uygulamalarının artırılması, okullarda ve camilerde farkındalık çalışmalarının yürütülmesi ile koruyucu aile derneklerinin desteklenmesine yönelik önerilerde bulunulması gerekliliği belirlenmiştir. Bu araştırmada da benzer şekilde kamusal ve toplu alanlarda koruyucu aile tanıtım faaliyetlerinin artırılmasının etkili olacağı düşünülmektedir.

Engellilerin tüm hak ve hizmetlerden eşit koşullarda yararlanabilmesi erişilebilirlik kavramı ile ilişkilidir. Engelli bireyin erişilebilirlik imkânları eğitim, ulaşım, spor ve sosyal etkinlikler gibi alanlara katılabilmesini etkilemektedir (Özgül, 2015, s. 62). Bu doğrultuda bir katılımcının beklentileri şu sözlerle ifade edilmiştir:

“Çocuğa uygun ben hiç spor dalı bulamadım. Sırf onlar için açılrsa daha iyi olur. Biz birkaç spor dalı denedik ama normal çocuklarla bir olunca hiç verim alamadı oğlum. Öğrenemedi. Hocalar sıkıntı yarattı. “Bu çocuk kural bilmiyor, bu burada yapamaz” dediler. Hani onların da yapabileceği ayrı bir yer olsa daha iyi olur. Mesela her çocuk sinemayı sever değil mi? Ama benim çocuğum sinemadan çok etkileniyor. Sesten dolayı. Sırf özel çocuklara yönelik olsa ses sistemi, onların sevebileceği sinema programı gibi. Çok sıkıntımız var aslında. Okullar bile sayılı engelli çocuklar için. Kaynaştırmada da yapamıyor. Çünkü çevrenin dışlamasından dolayı. Bu gibi durumlara dikkat edilse bu çocuklar için en güzeli olur.” (K11).

Katılımcının da ifade ettiği gibi engellilere uygun olmayan eğitim, ulaşım, sağlık gibi alanlarda yapılan yeterli düzenlemelerin yapılmaması engelli bireyler ve ailesinin sosyal dışlanma yaşamasına neden olmaktadır. Bu nedenle engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımını artırmaya yönelik uygulamaların geliştirilmesi önemlidir (Alptekin, 2024, s. 115).

Katılımcı, engelli çocukların sosyal yaşama katılımını artırmaya yönelik fiziksel ve sosyal düzenlemelerin yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Bu kapsamda, engelli bireylere uygun spor alanları, sinema gibi sosyal etkinlik mekânları ve okul ortamlarında erişilebilirlik imkânlarının geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Katılımcının görüşleri, mevcut hizmetlerin engelli çocukların ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığına yönelik bir beklenti ve iyileştirme talebini ortaya koymaktadır. Bu hizmetlerin karşılanması engelli çocuğu olan aileler için önem taşımaktadır.

SONUÇ

Aile kurumu, çocuğun kendisini ve çevresini tanımaya başladığı, sosyal normların, değerlerin, kültürün öğrenildiği ve çocuğun yaşadığı toplumla uyum ve bütünleşme sürecine girdiği önemli bir sosyal sermaye ürünüdür. Engelli çocuğa sahip ailelerin birçok konuda güçlükler yaşadığı bilinmektedir. Engelli çocuklar için öngörülen ilk bakım yeri ailesinin yanındır. Engelli çocuğa sahip olan ailelerde aile içi işlevler artmakta ve farklılaşmaktadır. Bu ailelerde engelli çocuğun ihtiyaçlarının giderilmesi, bakımı, eğitimi gibi konularda aile üyelerine büyük sorumluluklar düşmektedir. Fakat toplumsal yapı içinde aile kurumunda da dönüşümler meydana gelmektedir. Engelli bir çocuğun biyolojik ailesi tarafından çeşitli nedenlerle bakımının ve korunmasının sağlanamadığı durumda çocuk korunmaya muhtaç durumuna gelmektedir. Bu durumda çocuğun yararı gözetilerek başka bir aile yanında bakımının sağlanması amacıyla koruyucu aile hizmet modeli ön plana çıkmaktadır. Koruyucu ailelik, biyolojik ailesi tarafından herhangi bir nedenle bakılamayan çocuğun kurum denetimi altında başka bir ailenin yanında bakımının gerçekleştirilmesidir. Koruyucu aile modeli, kurum bakım hizmetlerinden farklı olarak çocuğun aile ortamında büyümesini ve tüm gereksinimlerinin aile içinde giderilmesini amaçlamaktadır.

Bu araştırma, Isparta ve Burdur illerinde engelli çocuğa koruyucu ailelik yapmada etkili olan etmenleri sosyal sermaye unsurları bağlamında anlamak açısından önem taşımaktadır. Araştırmaya Isparta'dan 14, Burdur'dan 10 olmak üzere toplamda 24 kişi katılmıştır. Araştırmaya katılan kişilerin koruyucu ailelik yaptığı çocuk sayısı; 5 kişi 2 çocuğa, diğerleri 1 çocuğa koruyucu ailelik yapmaktadır. Koruyucu ailelik süresi 4 yıl ile 13 yıl arasında değişmektedir. Koruyucu ailelerdeki çocukların 13'ü erkek 11'i kızdır. Çocukların yaşları 4 ila 26 yaş aralığındadır. Çocukların engel türlerine bakıldığında hafif düzey zihinsel engelli, orta düzey zihinsel engelli, işitme engelli, görme engelli, Down sendromu, otizm, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB), okuma ve öğrenme güçlüğü, disleksi, gelişim geriliği, spina bifida olduğu görülmektedir.

Araştırmada engel durumu olan bir çocuğa koruyucu aile olma isteği, koruyucu ailelerin sahip olduğu sosyal sermaye ile ilişkilendirilmektedir. Daha önceden engelli çocuk bakma deneyimi, aile değerleri, inançla ve yakın çevreden alınan destek, biyolojik çocukların kardeş isteği gibi faktörlerle açıklanabilir. Bu nitelikler koruyucu ailelerin sorumluluk üstlenme motivasyonunu ve çocuğa yönelik bakımın önemini güçlendiren bir güven alt yapısı sunmaktadır. Koruyucu ailelerde koruyucu ailesi olunan çocuk ile biyolojik çocuklar arasındaki uyum sürecine bakıldığında ise, katılımcıların çoğunun çocuklar arasında büyük problemlerin yaşanmadığını, ebeveynler ve çocuklar arası ilişkilerde aksama olmadığı belirtilmiştir. Koruyucu ailelerin biyolojik çocuklarının koruyucu ailesi olunan çocuklarla uyum sağlamasındaki bir diğer neden de ailelerin koruyucu aile olma isteğini biyolojik çocuklarıyla paylaşmaları ve onların da fikirlerini alıp bu sürece başlamalarından dolayıdır.

Çocuğun aileye katılmasıyla birlikte çevreden olumlu ve olumsuz yaklaşımlar yönetildiği belirtilmiştir. Engelli bir çocuğa koruyucu aile oldukları için çevreden olumsuz tepki alan koruyucu ailelerin bu kişilerle ilişkilerinin azaltılması, ailelerin sosyal sermaye ağlarında belirli kısıtlamalara yol açsa da aile değerleri ve öncelikleri doğrultusunda çocuklar açısından güvenli ve destekleyici ilişkileri güçlendirmeyi sağlamıştır.

Engelli çocukların koruyucu aileler tarafından daha az tercih edilmesinin başlıca nedenleri arasında bakım gereksinimlerinin daha yoğun ve özel nitelikli olması, uzun vadeli sorumluluk gerektirmesi, ihtiyaçlarının farklılaşması ve süreklilik gerektirmesi olarak belirtilmiştir. Bu durumun iyileştirilmesine yönelik olarak, engelli çocuklara bakım sağlayan koruyucu ailelere sunulan maddi desteğin artırılması, koruyucu aile hizmet modelinin toplumsal farkındalığını artırmak; kamuya açık etkinlikler, dini mekânlar ve çeşitli sosyal platformlar aracılığıyla tanıtım faaliyetlerinin yaygınlaştırılması gerektiği ifade edilmiştir.

Koruyucu ailelerde çocuğun günlük bakım ve sorumluluklarını çoğunlukla annelerin üzerine aldıkları görülmektedir. Bunun yanı sıra ailelerin biyolojik çocuklarının da bakım konusunda destek olduğu belirtilmiştir. Babaların ise çocuğun dış ortamlara katılımının sağlanması ve sosyalleşme süreçlerinde destekleyici bir rol üstlendikleri belirtilmiştir. Çocukların bakım süreci ve günlük yaşam düzeni için aile üyeleri arasında iş bölümü ve birlikteliğin olması koruyucu ailelerin sosyal sermayeye sahip olduğunu göstermektedir.

Koruyucu aile ve çocuk arasında kurulan güven ilişkileri ve sevgi bağı, aile içi sosyal sermayenin oluşumunda temel bir unsurdur. Bu ilişki, çocuğun koruyucu ailede kendini güvende hissetmesini sağlayarak aidiyet duygusunu ve özgüvenini güçlendirmektedir. Ayrıca çocuk, koruyucu ailede kurulan güven ortamı aracılığıyla sosyal ilişkiler kurmayı öğrenmektedir. Araştırmada engel durumu bulunan çocuklara koruyucu aile olma deneyimi sonrasında korunma ihtiyacı duyan diğer çocuklara yönelik düşüncelerin

mevcut olumlu tutumun süreç içinde daha bilinçli bir hale geldiği anlaşılmaktadır. Engelli çocukların bakımına ilişkin güçlüklerin bulunması ve bu çocukların koruyucu aile hizmet modelinden yararlanma oranının düşük olması dikkat çekmektedir. Buna karşın engelli bir çocuğa koruyucu aile olan kişilerin, süreç sonrasında bakımın önemini daha iyi kavradıkları, sosyal sermayelerinin güçlendiği ve bu alandaki eksikliklerin giderilmesine yönelik çeşitli öneriler geliştirdikleri görülmüştür. Yapılan araştırmadan hareketle, koruyucu ailelerde sosyal sermayenin engel durumu olan çocuğa koruyucu aile olma isteğini, bakım ve destek süreçlerini, çocukla kurulan sevgi ve güven bağı, uyum sürecini ve çocukların geleceğine yönelik planlamalarını güçlendiren temel bir kaynak olarak işlev gördüğü söylenebilir.

Yapılan araştırmanın, engelli çocuklara koruyucu ailelik sürecini sosyal sermaye unsurları çerçevesinde ele alınmasıyla literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca incelenen çalışmalarla karşılaştırıldığında, araştırma bulgularının mevcut literatürle benzerlik ve farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Bu yönüyle araştırma, hem mevcut bilgi birikimini destekleyen hem de engelli çocuklara yönelik koruyucu ailelik deneyimini farklı boyutlarıyla görünür kılan bir çalışma niteliği taşımaktadır. Kadri Kınık'ın 2021'de "Kültüre Duyarlı Sosyal Hizmet Bağlamında Türkiye'de Koruyucu Aile Modeli: İstanbul ve Bingöl Örneği" çalışması ve Zeynep Tezel, Barış Demirel ve Zuhâl Şahin Kaya'nın çalışmalarında koruyucu aile olma motivasyonları, sosyal sorumluluk, biyolojik çocuk sahibi olamama, çocuk kaybı, çocukların evden ayrılması, yalnızlaşma, ebeveynlik deneyimini yeniden yaşama isteği ve kurumsal bilgilendirme süreçleri gibi temalar etrafında ele alınmıştır. Bu araştırmada da benzer şekilde koruyucu aile olma motivasyonların; biyolojik çocuğa sahip olamama, evlat kaybı, evlatlık verilmiş olma, tek çocuğa sahip olup ikinci çocuk isteği, çocukların evden ayrılmasıyla oluşan yalnızlaşma ve kurum aracılığıyla koruyucu ailelik hizmetiyle tanışma gibi nedenlerle ortaya çıktığı görülmüştür.

Serap Daşbaş'ın 2015 yılında "Koruyucu Aile Hizmetinin Koruyucu Aileler ve Biyolojik Çocukları Üzerindeki Etkisi, adlı çalışmasında koruyucu ailelerde uyum sürecinin biyolojik çocuklarla birlikte alınan ortak kararlarla başlamasının, çocukların sürece daha hızlı uyum sağlamasına ve uyum sürecini kolaylaştırdığı belirtilmiştir. Bu araştırmada da benzer şekilde, koruyucu aileler, koruyucu aile olmadan önce biyolojik çocuklarının da ortak kararıyla hareket etmiştir. Biyolojik çocuklar ile aileye sonradan katılan çocuklar arasında başlangıçta yaşanan uyum sürecinin, ayrıştırıcı tutumlara başvurulmadan aile içi etkileşim ve süreklilik içinde yönetildiği görülmüştür.

Literatürde engelli çocukların bakım sürecine ilişkin çalışmalar büyük oranda çocukların biyolojik aileleri ile ilgilidir. Bu çalışmalarda bakım emeğinin özellikle anneler üzerinde yoğunlaştığı ve babaların bakım sürecine daha sınırlı düzeyde katıldığı görülmektedir. Örneğin, Tülay Ayyıldız, Dilek Konuk Şener, Hülya Kulakçı ve Funda Veren tarafından 2012 yılında yapılan "Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Stresle Baş Etme Yöntemlerinin Değerlendirilmesi" adlı çalışmada engelli çocukların bakım süreçlerinde annelerin belirleyici rol üstlendiği ortaya konulmuştur. Bu araştırmada ise engelli çocuğa koruyucu ailelik yapan ailelerde bakım emeğinin aile üyeleri arasında paylaşıldığı, ancak sorumluluğun ağırlıklı olarak koruyucu anneler tarafından üstlenildiği görülmüştür. Koruyucu babaların ise daha çok çocuğun sosyal etkinliklere katılımı, dışarıda zaman geçirme gibi roller üstlendikleri ortaya çıkmıştır.

Nur Bahar Kuru Aktürk ve Ayfer Ekim'in 2023 yılında "Toplumda Engelli Çocuk" adlı çalışmasında, engelli çocuğu olan ailelerin toplumsal ilişkilerde karşılaştıkları güçlüklerin zamanla sosyal izolasyona yol açtığı; ailelerin çocuklarını ve kendilerini koruma amacıyla sosyal çevreden uzaklaştıkları belirtilmiştir. Bu çalışmada da benzer şekilde koruyucu ailelerin yakın çevrelerinden destek gördükleri, ancak özellikle engelli çocuğa koruyucu aile olma kararı söz konusu olduğunda bazı katılımcıların olumsuz değerlendirmelerle karşılaştıkları görülmüştür. Bu durum, yakın çevrenin tutumlarının koruyucu ailelik deneyimini etkileyen önemli bir unsur olduğunu göstermektedir. Ancak araştırmanın engelli çocuğun biyolojik ailesi yerine engelli çocuğa koruyucu aile olan bireyleri kapsaması nedeniyle farklı bir boyut ortaya çıkmıştır. Katılımcılar hem koruyucu aile olmayla ilgili hem de koruyucu ailesi oldukları çocukların engelli olmasından dolayı olumlu ve olumsuz değerlendirmelerle karşılaşmışlardır.

Gülay Gündüz Efendi ve Ayşe Özada Nazım tarafından 2022 yılında yapılan "Yetişkin Engelli çocuğu Olan Ailelerin Gelecek Algıları" araştırmasında da engelli çocuğa sahip ailelerin bakımın devamlılığına ilişkin ciddi bir belirsizlik yaşadığı ve bu durumun kaygıyı artırdığı ifade edilmiştir. Bu çalışmada da katılımcıların benzer şekilde "bize bir şey olursa çocuğa kim bakacak" şeklinde ifade ettikleri gelecek kaygısı öne çıkmıştır. Ancak bu çalışmayı literatürdeki diğer araştırmalardan ayıran temel nokta, çocukların devlet koruması altında olması nedeniyle biyolojik aileye ya da kuruma geri dönme ihtimalinin varlığıdır. Bu durum, klasik "bakımın kim tarafından sürdürüleceği" kaygısının yanı sıra, koruyucu aile ile çocuk arasındaki duygusal bağın kopmasına yönelik özel bir endişe durumunu ortaya çıkarmaktadır.

Sinem Kibaroğlu ve Oğuzhan Zengin'in 2025 yılında yaptığı "Koruyucu Aile Olma Şartı Sağlayan Eşlerin Koruyucu Aile Hizmet Modeline İlişkin Görüşleri" adı çalışmalarında da koruyucu aile hizmetine ilişkin bilgi ve farkındalık eksikliğinin, sorumluluk alma konusundaki tereddütlerin ve sosyoekonomik sınırlılıkların hizmetin yaygınlaşmasını engellediği belirtilmiştir. Bu çalışmada da benzer şekilde koruyucu aile hizmetinin yaygınlaşmasına yönelik kurumsal desteklerin güçlendirilmesi, kitle iletişim araçlarıyla tanıtım yapılması, maddi desteklerin artırılması ve kamusal-dini alanlarda bilgilendirme faaliyetlerinin yürütülmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan bulgular, literatürdeki çalışmalarla paralellik göstermektedir. Ayrıca bu araştırma, engelli çocuklara koruyucu ailelik bağlamında yürütülmesi nedeniyle literatürden ayrılmaktadır. Engelli çocukların bakım sürecinin daha yoğun emek, sürekli bakım gereksinimi ve yüksek sorumluluk içermesi; koruyucu aile olma eğilimini etkileyen temel faktörler arasında yer almaktadır. Ayrıca engelli çocukların eğitim, sağlık ve ulaşım hizmetlerine erişimde yaşadığı zorluklar sosyal dışlanmaya yol açmaktadır. Bu durum, koruyucu aile hizmetinin sadece ailelerin bilgi ve farkındalık düzeyiyle sınırlı olmadığını, toplumsal altyapı ve engelli çocukların özel ihtiyaçlarıyla birlikte değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- AAMR. American Association on Mental Retardatio(1992). Mental Retardation. Definition, Classification, and Systems of Supports. Washington.
- Akyüz, E. (2016). *Çocuk Hukuku Çocukların Hakları ve Korunması*. Ankara, Pegem Akademi.
- Albrecht, G.L., Seelman, K.D. and Bury, M. (2001). Introduction: The formation of disability studies. In L. Gary, K. Albrecht, Seelman D. & M. Bury, (Eds.), *Handbook of disability studies*, (pp.1-8). Sage Publication.

- Alptekin, H. (2024), Engelli Bireylerin Gündelik Yaşamda Karşılaştığı Sosyal Dışlanma Pratikleri, *Olgu Sosyoloji Dergisi*, 3(2), ss. 107-117.
- American Psychiatric Association (APA) (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5. baskı). American Psychiatric Publishing.
- Aral, N. ve Gürsoy, F. (2007). *Özel Eğitimi Gerektiren Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş*. İstanbul, Morpa Yayınları.
- Arıkan, Ç. (2002). Sosyal Model Çerçevesinde Özürüllüğe Yaklaşım. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 2 (1), ss.11-25.
- Ayhan, M. ve Şaşman Kaylı, D. (2023), Koruyucu Aile Modelinde Duygusal Emek ve Ekonomik Tutum: İzmir İli Örneği, *Sosyoloji Dergisi*, Sayı:45, ss. 49-91. doi.10.59572/sosder.1277221.
- Ayyıldız, T., Konuk Şener, D., Kulakçı, H.,Veren, F. (2012), Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Stresle Baş Etme Yöntemlerinin Değerlendirilmesi, *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, Cilt 11, Sayı 2, ss.1-12.
- Baygın, C. (2003). Evlat Edinmenin Koşulları, *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: VII Sayı: 3-4, ss. 591 – 626.
- Braddock D. L., Parish, S. L. (2011). *Sakatlığın Kurumsal Tarihi. Sakatlık Çalışmaları: Sosyal Bilimler Açısından Bakmak*. (Çev. Ferit Burak Ayder). Der. Bezmez, Dikmen., Yardımcı, Sibel., Şentürk, Yıldırım. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Burcu, E. (2002). Üniversitede okuyan özürülü öğrencilerin sorunları: Hacettepe-Beytepe Kampüsü öğrencileri örneği, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 19(1), ss. 83-103.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2024). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (29. baskı.). Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık.
- Certel, N. (2024), Koruyucu Aile Modeli Uygulamalarında Biyolojik Ailelerin Yeri ve Önemi, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 35(2), ss. 349-364. DOI:10.33417/tsh.1355646.
- Certel, N. (2019), Koruyucu aile derneklerine üye olan koruyucu ailelerin bu modele ilişkin deneyim ve değerlendirmeleri, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(1), 147–165.
- Cohen P. ve Prusak L. (2001). *Kavrayamadığımız Zenginlik Kuruluşların Sosyal Sermayesi*, Çev. Ahmet Kardam, İstanbul, Mess Yayın.
- Creswell, John W. (2014). *Araştırma Deseni (Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları)*. Çev. Yüksel Dede, (4. Baskı), Ankara: Eğiten Kitap Yay.
- Çavdar, S., Şimşek, Ç., Gündüz, B., Yılmaz Yalçınkaya, E. (2021), Engelli Bireyler ve Bakım Veren Ailelerinin Yaşadıkları Zorluklar: Sosyal İçerme Perspektifi, *Uluslararası Engelsiz Yaşam ve Toplum Dergisi*, Cilt: 5 (1), ss. 29-41.
- Daşbaşı, S. (2015), Koruyucu Aile Hizmetinin Koruyucu Aileler ve Biyolojik Çocuklar Üzerindeki Etkisi, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Cilt:26, S:1, ss. 65-88.
- Dikici, E., Tire, O. ve Adıgüzel, Z., (2020), *Aile ve Sosyoloji*, 1. Baskı, Konya: Eğitim Yayınevi.
- Engelliler Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 5378, Kabul Tarihi: 1/7/2005, Yayımlandığı Resmî Gazete : Tarih : 7/7/2005, Sayı : 25868, Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5 Cilt : 44.
- Erdal, K. (2019), Çocuk Oyunlarında Değerler Eğitimi, . *International Journal of Humanities and Research*, Yıl:3, Sayı:2, s.. 53-59.
- Erten, Ş. ve Aktel, M. (2017). “Engellilik Kültürü: Engellilik Modelleri Çerçevesinde Bir Değerlendirme. Ergun, C. & Ögreci, S. (Ed.), İçinde. *Sosyal Bilimlerde Kültür Tartışmaları*, ss. 79-97. Ankara: Gece Kitablığı.
- Ervüz, C. ve Türk, A. (2025),Çocuk Hakları Perspektifinden Koruyucu Aile Sisteminin Değerlendirilmesi, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 25(Aile Özel Sayısı Cilt-2), 449-480. DOI:10.21560/ spcd.vi. 1624518, ss. 449-480.

- Field, J. (2006). *Sosyal Sermaye*. Çev. Bahar Bilgen ve Bayram Şen, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Fukuyama, Francis (2009). *Büyük Çözülme İnsan Doğası ve Toplumsal Düzenin Yeniden Oluşturulması*. Çev. Hasan Kaya, İstanbul, Profil Yayıncılık.
- Fukuyama, Francis (2005). *Güven Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması*, 3. Baskı, Çev: Ahmet Buğdaycı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Green, A., ve Preston, J. (2001). Education and social cohesion: Recentering the debate, *Peabody Journal of Education*, Vol. 76, No.3-4, pp. 247-284.
- Günay Ay, M. ve Kılıç, BG. (2019), Nörogelişimsel bozukluklar ve empati, *Ortadoğu Tıp Dergisi*, 11(4): 585-595.
- Gönç Savran, T. (2012). *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. (1. Baskı), Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Gözdamga, S. ve Akgün, R. (2022). *Koruyucu Aile Olmak (Koruyucu Ailelik Uygulamasının Sosyal ve Psikolojik Boyutlarına İlişkin Bir İnceleme)*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gündüz Efendi, G. ve Özada Nazım, A. (2022). Yetişkin engelli çocuğu olan ailelerin gelecek algıları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33(2), ss.563-576. DOI:10.33417/tsh.986799.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2014). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe – Yöntem - Analiz*. (Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 2. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Güven, S. (2006). *Toplumbiliminde Araştırma Yöntemleri*. (3. Baskı), Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Haldun, İ. (1406). *Mukaddime*. Çev.: Halil Kandir, Birinci Cilt. Ankara, Yeni Şafak Yay.
- İzci, L. (2020). Türkiye’de ve İngiltere’de Koruyucu Aile Sisteminin Karşılaştırılması, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, ss. 140-163.
- Karadoğan Doruk, E. (2009). *Sosyal Sermaye İletişimde Strateji ve Kalite Yönetimi/İnsanın Toplumsal Kuruluşu ve Güven*, İstanbul, Derin Yay.
- Karakuş, Ö. ve Kırlioğlu, M. (2019), Engelli Bir Çocuğa Sahip Olmanın Getirdiği Yaşam Deneyimleri: Anneler Üzerinden Nitel Araştırma, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), ss.96-112.
- Kavaklı U. ve Özkara E. (2012)., Kişisel, Sosyal ve İş Hayatında Özürlü Bireylere Tanınan Haklar ve Özürlü Olguların Medikolegal Değerlendirmesi. *DEÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 26 (1), (N 65 – 74).
- Kınık, K. (2021), Kültüre Duyarlı Sosyal Hizmet Bağlamında Türkiye’de Koruyucu Aile Modeli: İstanbul ve Bingöl Örneği, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 14 Sayı: 77, ss. 1020-1049.
- Kıbaroğlu, S. ve Zengin, O. (2024). Koruyucu Aile Olma Şartı Sağlayan Eşlerin Koruyucu Aile Hizmet Modeline İlişkin Görüşleri, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 35 (4), ss. 661-683.
- Koruyucu Aile Yönetmeliği, Sayısı: 28497, Tarihi: 14/12/2012, Yönetmelikte Değişiklik Yapan Yönetmeliklerin Yayımlandığı Resmî Gazetelerin Tarihi: 24/1/2015, Sayısı:29246.
- Köten, E. ve Erdoğan, B. (2014). *Engelli Gençler, Sosyal Dışlanma ve İnternet*, İstanbul, İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları.
- Norris, P. (2001), Making Democracies Work: Social Capital and Civic Engagement in Societies, *J. F. Kennedy School of Government Harvard University Faculty Research*.
- Öğüt, A., Erbil, C. (2009). *Sosyal Sermaye Yönetimi*, 2. Baskı, Konya, Çizgi Kitapevi.
- Ören. B. ve Aydın, R. (2020), Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerde Bakım Veren Yükü ve Depresyon Durumlarının İncelenmesi, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(3): 302 -309.

- Özdemir Uluç, F. (1997). *Psiko-Sosyal ve Hukuksal Açından Koruyucu Aile Bakımı*. Ankara, Atila Yayıncılık Kitabevi.
- Özgökçeler, S., ve Alper, Y. (2010)., Özürlüler Kanunu'nun Sosyal Model Açısından Değerlendirilmesi. *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı:1, ss. 33-54.
- Özgül, H. (2015). Tanım, Kapsam ve Geliştirilen Politikalar Düzleminde Türkiye'de Erişilebilirlik. (Der. Kenan Çayır, Melisa Soran, Melike Ergün), İçinde: *Engellilik ve Ayrımcılık: Eğitimciler İçin Temel Metinler ve Örnek Dersler* ,(ss. 61-65), İstanbul, Karekök Yayınları.
- Özgür Sayar, Ö. Özbulut, M. ve Küçükkaraca, N. (2008). *Özürlülerle Toplumsal Bütünleşmeye Bir Adım*, Ankara, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkez Yayını.
- ÖZİDA (2009). *Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor: Temel Araştırması*. Ankara: TC. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı.
- Öztopcu, A. (2017). *Sosyal Sermaye ve Teorisi ve Sürdürülebilir Yerel Kalkınma*. 1. Baskı, İstanbul, Yeni Eğitim Yayınevi.
- Öztürk, M. (2013). *Hayata Renk Katanlar "Engelli Grupları"*. (1. Baskı), Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayınları.
- Rodger, S., Cummings, A., Leschied, A.W. (2006). Who Is Caring For Our Most Vulnerable Children? The Motivation To Foster In Child Welfare. *Child Abuse and Neglect*. 30, 1129-1142.
- Samav, F.D. ve Sallan Gül, S.(2021). *Sakatlığın Değişen Yüzü ve Engellilik Sosyolojisi Normalleştirme, Sağlıklaştırma ve Evde Bakımın Kadınlaşması*, İstanbul, Bağlam Yayıncılık.
- Seyyar, A. (2015). *Dünya'da ve Türkiye'de Engelli Dostu Politikalar*. İstanbul, Rağbet Yayınları.
- Soyer, C. ve Akca, Ü. (2021), Isparta'da Koruyucu Aile Uygulaması Ve Koruyucu Ailelerin Özellikleri, Cilt/Volume: 1, Sayı/Issue:1,Sayfa: 70-107 Doi: 10.53463/8genart.20210088.
- Şenocak, H. (2006), Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, sayı:51, ss. 177-228.
- Şimşek, T. T., Taşçı, M., ve Karabulut, D. (2015). Kronik Engelli Çocuğu Olan Ailelerde Başka Çocuk Yapma İsteği ve Anne-Baba Birlikteliğine Etkisi, *Türk Pediatri Arşivi*, sayı: 50, s.163-169.
- TC. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (<https://www.aile.gov.tr> > sss > koruyucu-aile-hizmeti). Erişim Tarihi 20.02.2026).
- TC. Milli Eğitim Bakanlığı (2011) Aile ve Tüketici Hizmetleri (Engelli Bireyler), Ankara.
- Tecim, E. (2011). *Sosyal Güven-Sosyal Sermaye ve Dindarlık Çatışması*. Konya, Çizgi Kitabevi.
- Tekindal, M. ve Uğuz Arsu, Ş. (2020). Nitel araştırma yöntemi olarak fenomenolojik yaklaşımın kapsamı ve sürecine yönelik bir derleme, *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 20 (1), ss.153- 182.
- Topcu, D. (2022), Göç Olgusunun Toplumsal Değerlerin Hafifsenmesi Üzerine Etkileri (Kahramankazan Örneği), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Tezi, Isparta.
- [Türkiye İstatistik Kurumu \(TÜİK\)](https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/istcocuk_2025.pdf). (2025). *İstatistiklerle Çocuk 2025*. https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/istcocuk_2025.pdf.
- Turan, A. (2002). *Sevgi Dili Konuşan Çocuklar*. İstanbul, Sistem Yayıncılık.

- Üstün, K., Kıvrak, K., Körtelli, O.S., Bingölbali, Ö., Taşakaya, C. ve Sarı, Z. (2022), Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Bakım Yüğü ve Fiziksel Aktivite Seviyesi Arasındaki İlişkinin Araştırılması, *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*,6(3), ss. 488-498.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, C. (2010). *Risk Kapıyı Kırınca: Kentlerde Yoksulluk, Dayanışma, Güven ve Güvenlik*. İstanbul, Libra Yayınları.
- Yılmaz, H. (2004). *Sevgili Anne Ve Babacığım, Lütfen Bu Kitabı Okur musunuz!...*16.Basım, Konya, Çizgi Kitabevi Yayını..
- Yolcuoğlu, İ. G. (2009). Türkiye’de Çocuk Koruma Sisteminin Genel Olarak Değerlendirilmesi. *Aile ve Toplum*, 5(18), 43-57.
- Woolcock, M. and Narayan, D. (2000). Social Capital: Implications for Development Theory, Research and Policy. *World Bank Research Observer*. Vol. 15, No. 2, pp.225-249.